DACII SI GETII

Sunt una si aceeasi populatie, considerată de lumea antică ramura nordică a marelui neam al tracilor, care locuia pe actualul teritoriu al României. Denumirea de geti, folosită cu predilectie de scriitorii greci, desemnează în ansamblu populatia geto-dacilor, dar are în vedere mai ales triburile si uniunile de triburi de pe malurile Istrului, de la Carpati si până la Balcani. Cealaltă denumire, de daci, preferată de autorii latini, se referă la populatia din regiunile intracarpatice si de vest ale Daciei.

Vorbind despre marea expeditie a lui Darius împotriva **scitilor**, **Herodot** (Istorii, IV, 90-94) spune că regele persilor, înainte de a ajunge la Istru, *"birui mai întâi pe geti"*. Acestia se cred nemuritori si sunt cei mai viteji si mai drepti dintre traci. Pentru aceeasi perioadă se mai întâlnesc unei stiri succinte si generale la Hecateu, Sofocle si Tucidide (Istoirii, II, 96, 1). Izvoarele îi pomenesc mai frecvent pe geto-daci începând cu a doua jumătate a sec.IV î.e.n.. Istoricul roman Trogus Pompeius (la Iustin, Istoria lui Filip, IX, 2) vorbeste de un **rex histrianorum**, probabil un conducător al getilor de la Dunărea de Jos. În anul 335 î.e.n., Alexandru cel Mare, după cum ne povesteste istoricul grec Adrian (Expeditia lui Alexandru, I,5), ajungând la Dunăre, întâmpină rezistenta getilor din stânga fluviului. O puternică fortă getică avea să distrugă armata macedoneană si pe comandantul ei Zopyrion în anul 326 î.e.n., undeva în zona gurilor Dunării, la întoarcerea acesteia din expeditia contra scitilor (Trogus Pompeius, la Iustin: Istoria lui Filip, XII, 2,16 si Curtius Rufus, Istoria lui Alexandru cel Mare, X, 1, 44).

Pe la 300 î.e.n. îi întâlnim pe getii din câmpia munteană uniti într-o mare si puternică uniune de triburi. Scriitorul antic Diodor din Sicilia (Biblioteca istorică, XXI, 11,12), relatează că getii condusi de regele **Dromichete** reusesc să înfrângă cele două expeditii ale lui Lysimach, întreprinse la nord de Dunăre si să facă prizonieri, mai âi pe Agatocles, fiul acestuia, apoi pe însusi Lysimach, regele Traciei, care este dus în cetatea Helis, resedinta căpeteniei gete, situată undeva în câmpia Dunării. Plin de întelepciune si mărinimie, Dromichete crută viata lui Lysimach, după ce mai înainte l-a încărcat de daruri pe fiul

acestuia, si-l elibereazã din captivitate. El primeste în schimb prietenia regelui trac, teritoriile ocupate si chiar pe fiica acestuia de sotie.

Pentru a doua jumãtate a sec.III si începutul sec.II î.e.n., douã documente epigrafice descoperite la **Histria**, atestã prezenta la Dunãrea de Jos, mai precis prin pãrtile de sud ale Moldovei si nord-estului Munteniei, a doi regi (basilei) de origine geticã, pe nume **Zalmodegikos** si **Rhemaxos**. Aproximativ în aceeasi vreme, dupã cum spune Trogus Popmpius (la Iustin , Istoria lui Filip, XXXII, 3, 16), regele geto-dac **Oroles**, ce stãpânea prin pãrtile Moldovei, poate si în estul Transilvaniei, pedepseste pe supusii sãi, pentru motivul cã nu au luptat cu succes împotriva bastarnilor (neam germanic). De la acelasi scriitor antic mai aflãm cã puterea dacilor creste pe vremea regului **Rubobostes**.

Secolele I î.e.n. înseamnã, pe plan economic, politic si cultural, apogeul puterii geto-dacilor. Aceastã perioadã este dominatã de cei doi mari regi ai Daciei, **Burebista** si **Decebal**. Primul care domneste aproximativ între anii 80-44 î.e.n. este denumit într-o inscriptie greceascã din Dionysopolis (Balcic) *"cel dintâi si cel mai puternic dintre toti regii care au domnit vreodatã peste Tracia"*.

Din informatiile scriitorilor antici (**Strabon**--Geografia, VII, 3, 11) - contemporan cu marele rege dac - si **Jordanes** (Getica) rezultã cã Burebista a realizat unificarea triburilor geto-dace ajutat de marele preot **Deceneu**. În jurul anului 60 î.e.n., el distruge puterea celtilor boii, pânã în Slovacia, apoi cucereste orasele grecesti de pe coasta de vest si de nord a Mãrii Negre, de la Apollonia si pânã la Olbia. Într-un timp relativ scurt, cuprins aproximativ între anii 60-48 î.e.n., Burebista reusesete sã întemeieze un mare regat, care se întindea spre vest si nord-vest pânã la Dunãrea de Mijloc si Morava spre nord pânã la Carpatii Pãdurosi si spre est pânã la Nistru si Marea Neagrã, iar spre sud, peste Dobrogra pânã la Balcani. Stãpân pe o Dacie mare si puternicã, Burebista intervine în politica Romei, luând partea lui Pompei în disputa acestuia cu Cezar. Toate acestea sunt confirmate de relatãrile lui Strabon: *"Ajungând în fruntea neamului sãu, getul Burebista l-a înãltat atât de mult prin exercitii, abtinere de la vin si ascultare fatã de porunci încât în câtiva ani a fãcut un stat puternic si a supus getilor cea mai mare parte din populatiile vecine. Ba, încã a ajuns sã fie temut si de romani"*. Dupã disparitia de pe arena politicã a marelui rege geto-dac, pe la mijlocul celui de-al saselea deceniu al sec.I î.e.n. (45-44), izvoarele literare mentioneazã o serie de regi geto-daci, printre care se remarcã **Scorilo**, **Dicomes**, **Cotiso**, **Comosicus**, **Diuras**, **Diurpaneus** si, în Dobrogra, **Roles**, **Dapyx** si **Zyraxes**.

O altã figurã proeminentã a geto-dacilor, marele Decebal, care va reface unitatea Daciei, este prezentat de Dio Cassius (Istoria romanã, LXVII,6,1) ca un rege priceput în ale rãzbiului, iscusit la faptã, mester în a întinde curse si viteaz în luptã. Decebal, ultimul rege al Daciei libere, se remarcã în mod deosebit prin rãzboaiele purtate împotriva romanilor, primele confruntãri având loc în timpul împãratului Domitian. Rãzboaiele daco-romane din anii 101-102 si 105-106, soldate cu înfrângerea si supunerea geto-dacilor, au însemnat si sfârsitul lui Decebal, tara fiind transformatã în provincie romanã. În toiul luptelor cu romanii, ca si de-a lungul întregii sale existente, Decebal s-a dovedit un mare conducãtor, priceput si abil în arta rãzbiului si în politicã, rãmânând un exemplu mãret de dãruire totalã pentru binele si libertatea neamului sãu.

O imagine mai completã a ceea ce a însemnat istoria si civilizatia geto-dacilor în cadrul lumii antice rezultã din cercetãrile arheologice. Gratie acestor investigatii se cunosc acum

numeroase asezãri si cetãti geto-dacice. Situate pe terasele râurilor, pe boturi de dealuri si coline subcarpatice, cele mai multe asezãri apar ca centre întãrite, prevãzute cu santuri si valuri de apãrare si cu pante abrupte. Uneori valurile sunt întãrite cu ziduri de piatrã (Cotnari-Moldova), alteori cu bârne si vãlãturi de chirpici ars (Popesti-Ilfov, Orbeasca de Sus - Teleorman, Mãrgãritesti si Morungeav-Olt). Printre acestea au fost identificate si unele din davaele lui Ptolomeu; **Piroboridava**-Poiana, **Tamasidava**-Rãcãtãu si **Zargidava**-Brad (Moldova), Argedava-Popesti (Muntenia), **Buridava**-Ocnita (Oltenia) si **Ziridava**-Pecica (Banat).

De la Burebista la Decebal geto-dacii au ridicat, în zonele de dealuri subcarpatice si pe coline de munte, cetãti cu ziduri durate în piatrã dupã moda greceascã. Asemenea cetãti au fost identificate si cercetate în muntii din zona Orãstiei, la Grãdistea Muncelului, unde se afla **Sarmizegetusa**, capitala Daciei, **Costesti**, **Blidaru** si **Piatra Rosie**, la care se adaugã **Piatra Craivii** (**jud.Alba**), **Bãnita** la vest de bazinul Jiului, **Tilisca** (Sibiu), Polovragi (Oltenia) si **Bâtca Doamnei** (Piatra Neamt). În multe din aceste cetãti s-au ridicat, pe lângã locuinte si ateliere, sanctuarea mãrete asemãnãtoare templelor antice greco-romane.

Cultura geto-dacilor, corespunzãtoare celei de-a doua vârste a fierului (epoca Latene), cunoaste o evolutie în timp ce poate fi urmãritã începând cu a doua jumãtate a sec.V î.e.n.. Având ca fond principal traditiile si mostenirile locale anterioare, ea s-a constituit cu contributia si a unor elemente de influentã greceascã si celticã. În sec.III-I î.e.n. si sec.I e.n., cultura geto-dacilor se generalizeazã, devenind unitarã pentru întreaga Dacie. Dintre componentele culturii geto-dacice, ceramica este elementul cel mai rãspândit si cel mai caracteristic. Geto-dacii au utilizat ceramica lucratã atât cu mâna, cât si cu roata. Getii din zona Dunãrii se dovedesc a fi mesteri priceputi în prelucrarea argintului si în realizarea unor adevãrate opere de artã. Tezaurele de obiecte de argint, uneori aurite, descoperite la Agighiol (Dobrogra), Peretu, Gãvanu (Muntenia),Craiova (Oltenia), alcãtuite din coifuri, vase, piese de harnasament etc., se remarcã prin executia tehnicã si prin ornamentatia lor deosebitã. În sec.I. î.e.n., geto-dacii dovedesc o artã deosebitã în confectionarea unor obiecte de podoabã si vase-cupelucrate într-un stil propriu, cum sunt cupele ornamentate, lãntisoare, **fibule**, brãtãri si alte podoabe din tezaurele de la Sâncrãieni, Cerbãl, Surcea, Şeica Micã (Transilvania), Herãstrãu, Merii Goala, Coada Malului, Poiana Gori si Tifesti din Dacia extracarpaticã.

În mod cu totul deosebit , geto-dacii evidentiazã prin monetãriile lor proprii. Ei emit o gamã variatã de monede de argint folosind tehnica greceascã si preluând unele prototipuri macedonene. Toate acestea sunt emisiuni ale unor triburi si uniuni de triburi din sec.III-î.e.n.. În vremea lui Burebista se trece la o monetãrie unicã de tipul denarilor romani republicani. Numeroasele unelte de fier descoperite în asezãrile si cetãtile geto-dacilor sunt o dovadã a nivelului la care se situa mestesugul prelucrãrii fierului, tâmplãria, agricultura, cioplitul pietrii, constructia de locuinte s.a. Tezaurele de monede, obiecte de podoabã si diferite alte produse de facturã, greco-romanã, venite pe calea schimburilor indicã raporturile permanente ale geto-dacilor cu lumea exterioarã. O serie de elemente de culturã geto-dacicã continuã sã supravietuiascã mult timp dupã cucerirea Daciei de cãtre romani, atât în cadrul provinciei, cât si în afara acesteia. Ele vor contribui la sinteza culturalã daco-romanã, servind ca argument la netãgãtuit al continuitãtii geto-dacilor pânã la topirea lor în neamul românesc de mai târziu.

MARI PERSONALITATI ALE TRACILOR DE NORD

ÎNAINTE DE BUREBISTA

Numeroasele triburi trace din antichitate, care locuiau pe o întinsãparte din sud-estul Europei, de la nord de Carpati ânã în Asia Micã si din Panonia si Iliria pânã în tinuturile de stepã din rãsãritul scitic, se grupau în douã ramuri principale, despãrtite prin lantul Balcanilor (Haemus). Erau de o parte tracii de nord, care ocupau întreaga Românie de azi, precum si largi spatii în jur, iar de alta tracii de sud, care locuiau în cuprinsul Bulgariei actuale, precum si pe coasta de nord a Mãrii Egee cu Strâmtorile si partea de nord-vest a Anatoliei.

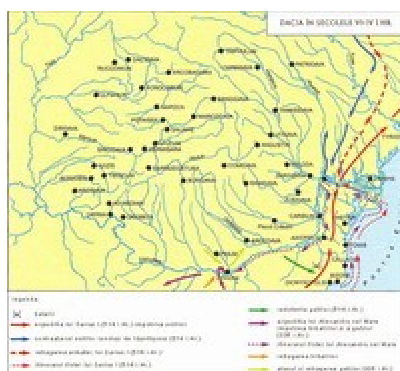
Cele douã grupãri trace au avut o evolutie diferitã, ceea ce a dus la deosebiri regionale importante între ele;chiar influentele comune pe care le-au primit în decursul veacurilor-ca cele scitice, anatolice, grecesti, celtice, romane- s-au concretizat în orientãri cu efecte divergente. Pe când Tracia de Sud avea sã devinã, pânã la urmã, din punct de vedere cultural un focar de elenism, continuându-si dezvoltarea în aceastã directie chiar în îndelungata ei situatie de provincie romanã, regiunile geto-dacice de la nord de Balcani, formând provinciile Moesia si Dacia, vor sfârsi prin a fi cu desãvârsire romanizate, cu toate cã si în cuprinsul lor influentele civilizatiei elene se manifestaserã din vechi timpuri si cu o intensitate neântreruptã.

Primul dintre conducãtorii cunoscuti ai unei populatii din Dacia anticã este Spargapeithes, pe care Herodot îl pomeneste pe la începutul sec.V î.e.n., ca rege al agatirsilor "Pãrintele istoriei" ne lasã a întelege cã acest personaj a fost oarecum înrudit cu regii sciti, ceea ce, de altfel, se confirmã si prin aspectul iranian al numelui sãu. Se stie cã scitii, ca toate popoarele nomade din nordul Mãrii Negre si de dincolo de Caspica si ca medo-persii si partii, fãceau parte din marele grup lingvistic al popoarelor numite conventional "**iranieni**". Dar, pe **agatirisi** (Agathyrsoi), pe care îi localizeazã pe râul Maris (Mures), deci în Dacia, istoricul grec îi distinge de sciti, caracterizându-i ca apropiati de traci si arãtându-i ca *"foarte ferchesi, gãtiti cu podoabe de aur"*, ceea ce corespunde renumelui de tarã auriferã al Daciei. Aceastã diferentiere reiese si din atitudinea ostilã a agatirsilor fatã de **sciti**, ca a unui popor sedentar de munte fatã de incursiunile unui popor nomad stepã. Herodot ne mai informeazã cã Spargapeithes, regele agatirs, l-a ucis pe regele scit Ariapeithes, întinzându-i o cursã probabil cu prilejul unui rãzboi. Şi tot de la istoricul grec aflãm cã, putin mai înainte, pe vremea marii expeditii persane a lui Darius I împotriva scitilor, de prin anul 512 î.e.n., agatirsii au refuzat sã le dea ajutor acestora, mentinându-se neutri. Iar când, în retragerea lor strategicã, scitii au cãutat sã se apropie de Carpati pentru a-i atrage pe persi într-acolo si a-i pune în conflict cu agatirsii, acestia s-au arãtat gata de a-i respinge cu armele si pe unii si pe ceilalti.

Din stirile pe care ni le oferã **Herodot** reiese cã agatirsii trebuie sã fi fost la origine o populatie iranianã, diferitã întrucâtva de sciti, care, invadând în scole mai vechi interiorul Transilvaniei, s-a statornicit acolo ca o clasã dominantã peste tracii nordici locali si a sfârsit prin a fi asimilatã de cãtre acestia. Mai este, însã, foarte probabil ca numele de agatirsi, pe care numai Herodot îl pomeneste (cãci autorii ulteriori nu fac decât sã-l împrumute de la el), sã reprezinte doar o poreclã datã de sciti tracilor carpatici, care pe limba lor se vor fi chemat totdeauna daci. Fapt este cã istoricul grec si-a procurat informatiile despre regiunile noastre din mediul scitic de la Ilbia si cã, dupã el, nimeni nu-i mai atestã, pe agatirsi în Dacia. Arheologia, dupã cum a aratat Vasile Pârvan în Getica si dupã cum s-a precizat prin întinsele cercetãri mai recente. (Al.Vulpe în Memoria antiquitatis, II, 1970), la confirmat pe Herodot dovedind existenta în acea vreme a unei asociatii de forme iraniene si trace în cultura locuitorilor din mijlocul **Transilvaniei**. În lumina acestor fapte, personalitatea lui Spargapeithes apare ca a unui dac localnic, a cãrui obârsie scito-iranianã, deja îndepãrtatã nu

l-a împiedicat sã-si apere cu dârzenie patria tracã împotriva scitilor.

Au existat si alti conducãtori ai getilor care s-au distins în luptele pentru apãrarea pãmântului lor, dar al cãror nume, din pãcate, nu este cunoscut. Nu s-a pãstrat numele personalitãtilor care a condus viteaza rezistentã a getilor împotriva lui Darius în Dobrogra, singurii locuitori de la sud de Dunãre care s-au încumetat sã-l înfrunte pe puternicul cuceritor persan, meritând caracterizarea admirabilã a lui Herodot, de cei mai viteji si cei mai drepti dintre traci. De asemenea, nu stim cum se va fi numit acel, “rege al dunãrenilor” (**Histrianorum rex**) care, aproape douã secole mai târziu, s-a opus cu eficacitate pãtrunderii scitilor lui Atheas în tãrile din dreapta Dunãrii si care, indicat de izvorul respectiv (Trogus-Iustinus) numai prin titlul mentionat, a fost un conducãtor al getilor de pe Istros (Dunãre). Tot, astfel, nu stim cine îi va fi condus pe getii din pãrtile Teleormanului de azi care, ajutându-i pe **tribalii** regelui Syrmos, împotriva lui Alexandru Macedon, l-au silit pe ilustrul cuceritor sã-i amenințe trecând Dunãrea demonstrativ, fãrã a îndrãzni, totusi - dupã cum relateazã istoricul **Arrianus**- sã-i urmãreascã în stepele lor. Nu ne este cunoscut nici numele cãpeteniei getilor, prin stepa Bugeacului, au zdrobit oastea macedoneanã a lui Zopyrion, generalul aceluiasi Alexandru cel Mare, într-o bãtãlie în care trufasul general a plãtit cu viata veleitatea de a se impune unei tãri getice (Trogus-Iustinus).

Dacia in secolelel VI--IV ien

În schimb nu mult timp dupã Alexandru istoria a rãsunat de numele lui **Dromichete** (Dromichaites), regele getilor din Câmpia Românã, de azi, personalitate vestitã atât prin însusirile sale militare, cât si prin întelepciunea politicã si generozitatea dovedite cu prilejul unei victorii memorabile obtinute asupra macedoneanului Lisimah Lysimachos), amic din copilãrie al lui Alexandru si unul dintre cei mai buni generali ai sãi, devenit dupã moartea acestuia rege al Traciei balcanice. Cãutând sã fixeze granita regatului sãu pe Dunãre, Lisimah s-a izbit de împotrivirea getilor lui Dromichete. În 291 î.e.n., Lisimah a trecut Dunãrea în fruntea unei mari osti. Încumetându-se sã înainteze mult în Câmpia Bãrãganului, în dorinta de a--si asigura un succes fulger, a nimerit în mrejele **tacticii** getilor, care se atrãgeau necontenit, obosindu-l pe adversar si atrãgându-l în pãrtile cele mai singuratice ale stepei, lipsite de apã si de hranã. Când oastea lui Lisimah, frântã de osteneală si stinsã de sete, se afla departe de baza sa de plecare, s-a vãzut deodatã încercuitã de fortele superioare ale getilor, lovitã de pâlcurile lor de **arcasi cãlãri** si amenintatã cu un mãcel îngrozitor, fãrã putintã de retragere, nici de rezintentã. Lisimah a fost nevoit sã depunã armele cu toti ai sãi si sã se lase la voia învingãtorilor. Asa a cãzut prozonier unul dintre cei mai strãluciti monarhi elenistici, care

participase la toate gloriaosele campanii ale lui Alexandru cel Mare din Asia. Se povesteste cã, numaidecât dupã capitulare, sorbind cu nesat apa oferitã de biruitorul get, Lisimah ar fi exclamat cu tristete: *”Pentru cât de micã plãcere am ajuns rob din rege ce eram!”*.

Numerosii captivi au fost dusi în cetatea de resedintã a lui Dromichete, numitã Helis, încã neidentificatã. Acolo, oastea geticã, reprezentând însusi poporul, potrivit stadiului de democratie militarã de atunci, a cerut moartea prizonierilor. Dar chibzuitul Dromichete, cugetând sã tragã cât mai multe foloase din succesul obtinut, s-a împotrivit acestei porniri. Aducând argumente întelepte, a izbutit sã potoleascã furia rãzboinicilor îmbãtatti de biruintã si sã-I convingã cã, în loc de o rãzbunare sângeroasã, care n-ar avea drept urmare decât alte rãzboaie, poate nu tot atât de norocoase pentru ei, era mai cuminte sã se arate omenosi si sã-I crute pe dusmanii prinsi, câstingându-si recunostinta lor si obtinând de la ei o pace cât mai favorabilã, cu recãpãtarea posesiunilor getice din dreapta Dunãrii. Cuvântul regelui a fost ascultat si, dupã cum povesteste istoricul antic **Diodor**, a urmat un ospãt de împãcare, cu douã mese, una foarte cumpãtatã si sãrãcãcioasã pentru geti, alta deosebit de luxoasã pentru regele captiv si pentru tovarãsii sãi. Ridicând paharul sãu din corn de vitã, Dromichete l-a îndreptat spre cupa de aur a lui Lisimah, întrebându-l care dintre cele douã mese i se pãrea mai demnã de un rege. La rãspunsul acestuia:”Fireste, a macedonenilor”, regele get i-ar fi fãcut cu blândete o mustrare ironicã:”Atunci de ce ai lãsat acasã la tine un trai atât de plãcut si de strãlucit si te-ai apucat sã vii la niste barbari cu viata asprã, într-o tarã fãrã roade îngrijite, bãtutã iarna de geruri si de crivãt, unde nici o oaste strãnã nu poate scãpa teafãrã?” Lisimah ar fi declarat cã îi pare rã de nesocotinta sa, dar cã, recunoscãtor pentru bunãvointa cu care a fost tratat, va rãmâne totdeauna prietenul getilor. Fgapt este cã pacea a fost încheiatã solemn, cu acceptarea conditiilor lui Dromichete si cã, în semn de consacrare a aliantei, acesta a luat-o în cãsãtorie pe fata lui Lisimah, cara a fost eliberat cu toti ai sãi.

Prin aceastã înrudire dinasticã, uniunea triburilor getice de la Dunãrea de Jos a intrat sub auspiciile cele mai prielnice, într-un contact si mai strâns cu lumea elenisticã, ceea ce, între altele, a înlesnit intensificarea pãtrunderii civilizatiei grecesti la nord de Dunãre, si ca reflex, accelerarea progreselor culturii geto-dace, al cãrei avânt este constatat de arheologi tocmai cu începere din aceastã vreme.

Dacii carpatici

Invazia **galaților** din anul 280 î.e.n., care a zguduit profund statele elenistice din Macedonia şi Tracia până în Asia Mică, a reprezentat un val al unei vaste migrații celtice, care, pornită mai de mult din Gallia cuprinsese nordul Italiei şi Europa centrală, pătrunzând şi în spațiul Daciei înca din sec. IV î.e.n. Populații de războinici celți, ca **scordiscii**, **boiii**, **tauriscii**, s-au statornici în vecinătatea părților de sud-vest si vest ale Daciei, iar alte triburi s-au infilrat şi în interiorul acestei țări, ajungând până în răsăritul Moldovei şi până în Dobrogea. În expansiunea lor, celții au răspândit peste tot formele specifice ale unei culturi proprii numită *Latene* (dupa localitatea La Tene din Elveția). Această cultură era asemănătoare cu cultura geto-dacă şi de acelaşi nivel calitativ, ambele fiind deopotrivă influențate de civilizația greacă. Pe întinsul patriei noastre, obiectele de caracter celtic se găsesc frecvent în Transilvania şi în Oltenia, unde prezența războinicilor celți a fost mai

asiduă, pe când în Muntenia, Moldova şi Dobrogea apar mult mai rar.

Ca o consecinţa a migraţiilor celte, pe la sflrşituI secolului **III** î.e.n. îşi fac apariţia în răsărituI Europei şi unele grupuri de populaţii germanice, dintre care bastarnii, originari din ţinuturile de est ale Germaniei, s-au răspândit de-a lungul poalelor de nord ale Carpaţilor, aşezându-se în Galiţia şi în cuprinsul Moldovei nordice şi centrale, unde sunt atestaţi arheologic prin formele unei culturi caracteristice, Oder-Vistula, care a fost studiată mai intâi în România la Poieneşti (jud. Vaslui) şi în Moldova la Lucaşovca (r. Orhei).

Invazia bastarnilor în Moldova şi tendinţa lor de pătrundere peste Carpaţi în Transilvania a provocat reacţia triburilor locale dace, care pentru prima oara sunt menţionate în istorie cu acest prilej. Istoricul **Pompeius Trogus** arată cum regele dac ***Oroles***, fiind învins de bastarni, şi-a redisciplinat trupele prin severe umilinţe morale şi, reluând luptele, a izbutit să-i respingă pe duşmani. Totuşi n-a putut fi vorba decât de oprirea bastarnilor în zona subcarpatica, fiindca in restul Moldovei aceşti nou veniţi aveau sa se menţina aproape înca vreo două secole.

Luptele cu celţii şi apoi cu bastarnii i-au determinat pe dacii din Carpaţi să se adune şi ei intr-o uniune de triburi durabilă, după exemplul celei gete de la Dunăre. Organizatorul acestei noi forţe politice pare a fi fost un rege numit ***Rubobostes***, despre care vorbeşte tot Trogus intr-o scurtă menţiune, imprecisă, databilă eventual la începutul secolului II î.e.n.

Cam în aceeaşi vreme, două inscripţii din **Histria** amintesc de relaţiile acestei cetaţi greceşti din Dobrogea cu nişte regi baştinaşi care, dupa toate probabilităţile, erau geţi. Una, de prin sec. III î.e.n, spune ca o delegaţie a fost trimisă de cetate la ***Zalmodegikos***, pentru a obţine restituirea unor ostatici histrieni şi a unor venituri ce fuseseră luate cetăţii. Documentul nu precizează daca acest nume reprezinta o persoana ori o localitate, nici in ce parte se va fi aflat şi nici de ce neam era vorba. Din context se pare, însă, că ar fi fost regele unui populaţii departate de Histria, probabil în stânga Dunării, în Muntenia ori în sudul Moldovei. Numele prezintă un caracter incontestabil get. Cealaltă inscripţie, datând de pe la începutul secolului II î.e.n., povesteşte, cu mai multă precizie, despre o serie de împrejurări grele prin care a trecut Histria şi cărora cetatea le-a făcut faţă- cu forţele ce i-au fost trimise în ajutor de un important rege din stânga Dunării, numit ***Rhemaxos***. şi numele acestuia poate fi getic.

Paralel cu uniunile de triburi dace care începuseră să se consolideze în Transilvania şi în Carpaţii Moldovei, vechea uniune a triburilor gete de la Dunărea de Jos se menţinuse, în împrejurările tulburi provocate de invaziile celte şi bastarne, tot atit de rezistentă şi de impunătoare ca mai înainte. Intre geto-daci şi vecinii lor celţi şi bastarni s-a ajuns până la urmă la un echilibru care adesea lua forma unei alianţe concretizate cu deosebire prin expediţii comune de prada la sud de Dunăre. În ţinuturile gete din Muntenia şi din sudul Moldovei arheologia dovedeşte, pentru această vreme, o neîntreruptă dezvoltare a culturii locale sub influenţe greceşti.

Cel mai de seamă proces istoric din sec. II î.e.n. a fost expansiunea *Romei* în răsărit, ca urmare a razboaielor ei cu Macedonia. După ce vechea patrie a lui Filip II şi a lui Alexandru a devenit provincie romană în anul148 î.e.n., geţii şi dacii, singuri sau în colaborare cu celţii şi bastarnii, au reacţionat prin neîncetate atacuri împotriva noii puteri instalate în mijlocul Peninsulei balcanice, dovedindu-se duşmanii ei cei mai neîmpăcaţi. Îndelungatele împotriviri ilirice, dardane, scordisce, **triballe**, trace, în faţa înaintării romane, au găsit totdeauna sprijin în alianţa geto-dacă. Totusi romanii şi-au consolidat dominaţia la răsărit de Adriatica lent, dar

ineluctabil, cu tendința de a-şi stabili frontiera pe linia Dunării.

Această linie a fost atinsă pentru prima oară de forțele lor în anul 74 î.e.n. sub proconsulul *Scribonius Curio,* care, bătându-i pe dardani, a ajuns până în regiunea Porților de Fier. N-a îndrăznit să treacă în Dacia fiindcă, după cum spune **Florus**, *"l-a înspăimântat întunecimea codrilor"*. Doi ani mai târziu, cu prilejul războiului cu Mitridate, regele Pontului, care organizase împotriva romanilor o vastă coaliție orientală, cuprinzând şi populațiile din jurul Mării Negre, un alt general roman, *M. Licinius Terentius Varro Lucullus,* a supus oraşele greceşti din Dobrogea şi a mai întat până la gurile Dunării. Această primă afirmare a autorității romane în Dobrogea n-a durat însă prea mult, deoarece în anul 61 î.e.n., proconsulul C. *Antonius Hybrida,* provocând o revoltă a cetăților greceşti locale prin stoarcerile sale pecuniare, a fost invins într-o bătălie lângă Histria, cu ajutorul geților şi al bastarnilor.

Roadele acestei victorii au fost culese in primul rind de geti,care tocmai in acel timp se aflau pe cale de a realiza o vasta uniune de triburi, cuprinzind totalitatea triburilor geto-dace, sub conducerea lui ***Burebista***. Acesta nu provenea din centrul carpatic al Daciei, ci era seful vechii uniuni de triburi a getilor

Dacia Capta

Campaniile de subjugare a Daciei carpatice s-au incheiat printr-o actiune de capturãri si jafuri de mari proportii, organizatã de comandament si executatã riguros de trupa romanã. In primul rând au fost confiscate comorile regale si lucrurile de valoare, apoi produse agrare, mai ales turme de vite si oameni luati in robie ori bãrbati luptãtori prinsi cu arme cu tot si incorporati in formatii auxiliare ale armatei romane.

Celebrul pasaj cu atare informatii al lui Ioan Lydianul (dupã medicul impãratului **Criton**) este necesar si util sã fie observat mai deaproape spre a fi comentate in cele ce urmeazã a fi folosit pentru problema populatiei si a realitãtilor social-economice din provincia Dacia.

Din textul lui Lydus (Criton) poate sã-si facã oricine o idee despre posibilitatea de documentare si eventuala valoare pzitivã a unor asemenea "informatii".

Titus Statilius Crito, de origine grec din Heraclea Cariei, probabil libert al vreuni membru al mari familii romane a Statiliilor, a fost medic practician in capitala imperiului, cunoscut in ultimii ani ai sec. I i. Chr.

In DE MAGISTRATIBUS, II, 22, p. 931, fragm. 1, scria: *"Intelept om fiind* (împãratul Iustinianus I) *si aflând din cãrti cât de bogatã este in avutii Fara* (Scythia) *si puternicã prin arme acum ca si odinioarã, tarã pe care primul a cucerit-o marele Traianus, punând mâna pe cãpetenia getilor Decebalus si a capturat aur in greutate de 5.000.000 libre si dublu de argint, in afarã de paharele si vasele de nepretuitã valoare, turmele de vite si armament* (ca) *si bãrbati luptãtori excelenti, in numãr de peste 500.000 luati cu arme cu tot, precum Criton*

care a fost pãrtas la rãzboi o dovedeste".

Cum s-a recunoscut si apare evident pentru oricine asemenea cifre importante sunt mult exagerate, poate departe de realitãti, poate de câteva zeci ori sute de ori mai mari decât vor fi fost in realitatea capturile romane in Dacia. Nu se stie de la cine privine aceste sume enorme in textul lui Lydus, nu este imposibil ca ele sã fi fost date chiar in manuscrisul original de insusi medicul Crito cu scopul evident de a impresiona publicul cititor, contând pe lipsa de criticã si pe naivitatea anticilor, - indiferent dacã le calificã cineva ca scorniture "ale unui creer in delir", cum spunea istoricul parizian J. Carcopino, care a incercat o explicatie spre a identifica ce s-ar putea ascunde real in dosul cifrelor date de Lydus. Dupã Corcopino, din cauza transcrierii cifrelor in manuscrisul lui Lydus pentru "chiliade" – 1000, ca "myriade" – 10.000, au rezultat sume inzecite fatã de cât ar fi fost in original. Astfel, 500.000 este in loc de 50.000, iar 5.000.000 aur este in loc de 50.000, adicã 164.000 kg aur, 331.000 kg de argint. Dacã prin retusarea cam la 1/10 practicatã, cifra prizonierilor, 50.000 ar fi oarecum plauzibilã, in schimb cea a metalelor pretioase redusã la 10 prin calculul paleografic al savantului parizian rãmâne totusi exageratã, problematicã, desi a fost amisã de aheologii români V. Pârvan si D.O. Popescu ba chiar fãcutã oarecum verosimilã prin compararea cu cifre referitoare la tezaure capturate de la cãpetenii de state aduse la supunere si jefuite de romani. Este adevãrat cã precum se admite, **Transilvania** era, alãturi de Irlanda, de Spania si de Macedonia cu Tracia si insula Thaos, o regiune din cele mai bogate in aur ale antichitãtii, si s-a afirmat cã "au abundat prin noutatea lor acum 18 veacuri (Corcopino), in aceastã "californie carpaticã". Dar conditiile de muncã si exploatare trebuie sã fi fost cu totul rudimentare, primitive in Dacia preromanã, randamentul foarte redus. Apare astfel putin verosimil sã se fi putut obtine si sã se stocheze aurul cu sutele de tone, 10-15 vagoane sau chiar mai mult. Tezaurul de 40.000 de "aurei" descoperit in râul Streiu in anul 1540, dupã o traditie destul de suspectã. Ori "kosoni" aflati ici-colo prin Tansilvania, nu pot alcãtui dovezi ori indicii despre existenta unor tezaure mari in posesiunea regilor sau cãpeteniilor lor si aristocratiei dacilor.

S-ar pãrea totusi cã un efect al capturilor de metal pretios în **Dacia** a fost si scãderea pretului la aur si argint in Imperiu, cu 10I, dupã o ipotezã verosimilã, si acest efect vorbeste de la sine.

Dacia hiperboreana

Toate izvoarele istorice spun ca getii erau prin excelenta un popor hiperborean.

Pindar ne arata pe Apollo, dupa ce ridicase zidurile Troiei intorcandu-se in patria sa de pe Istru (Istron Elaunon) la Hiperboreeni (Olymp. VIII. 47).

Strabon spunea in "Geografia XI.62" ca: "primii care au deschis diferitele parti ale lumii spun ca Hiperboreeni locuiau deasupra Pontului Euxin si a Istrului".

Clement din Alexandria numea pe profetul Dacilor Zamolxis, Hiperboreanul (Stromata IX.213).

Apolonius din Rodos spunea in "Argonautice II.5 si 675" ca: "Hiperboreeni sunt Pelasgi, locuitori ai nordului Traciei.".

Macrobiu vorbeste de regiunile udate de Don si Dunare (Tanais et Ister) ca fiind tinuturi Hiperboreene (Comm in Somnium Scipionis II.7).

Plinius cel Batran ne spune ca poporul Arimphaei-lor care locuia aproape de muntii Rifei, descendenti din neamul hiperboreenilor (His.nat. VI.7).

Numerosi autori vorbesc de muntii Rifei din tinuturile Hiperboreene pe cand se stie ca muntii carpati erau numiti in antichitate Monthes Riphaei. De asemenea cei vechi intelegeau prin Axis Boreus, Cardines Mundi, Chion - Ouranon etc, polul spiritual al lumii.

Ovidiu se plangea dupa ce a fost exilat la Tonis ca e constrans sa isi petreaca viata sub Axis Boreus, la stanga Pontului Euxin (Trista IV.41 si 42). In alta scrisoare el spune ca se gaseste chiar sub Cardines Mundi si ca vorbeste in imaginatie cu amicul sau sub axul boreal in tara Getilor (Pontice II.19, 40,45).

Martial intr-o epigrama adresata soldatului marcelin care pleca in expeditie in Dacia scria: "soldat Marcelin, tu pleci acum sa iei pe umerii tai cerul Hiperborean si astrele polului getic.". Tot Martial numeste triumful lui domitian asupra Dacilor "Hiperboreus Triumfus" (Ep VIII.78) iar in "Ep VIII.50" scrie: "*de trei ori a trecut prin coarnele perfide ale Istrului Sarmatic, de trei ori si-a scaldat calul in zapada getilor; mereu modest, el a refuzat triumful pe care il merita sin nu a adus cu sine decat renumele de a fi invins lumea Hiperboreenilor"*.

Vergilius in "Georgica IV,V.5, 17" spunea de Orpheu: "singuratec, cutreiera gheturile Hiperboreene si Donul acoperit de gheturi si campiile niciodata fara zapada din jurul muntilor Riphei (Carpati) pan ace femeile trace maniate de dispretul sau il sfasiara."

Geograful **Ptolemeu** descrie in "Geografica III.10" una din principalele cetati ale Daciei ca fiind situate pe Hierasus, (azi Siret) si se numea **Piriboridava**, nume care arata o cetate Hiperboreana.

Dacia înainte de romani

Una dintre cele mai dezbatute probleme din istoriografia româneasca, problema care de fapt indica însusi drumul parcurs de aceasta, este problema originilor. Situatia ne apare fireasca pentru un popor cu o veche, dar, în acelasi timp, enigmatica atestare, cu o limba care se revendica de la Roma, dar cu relativ târzii organizari statale.

Cronicarii moldoveni Grigore Ureche si Miron Costin vorbesc despre originile noastre romane, negând existenta elementului dac. De altfel, Miron Costin redacteaza prima istorie care arata originile pur romane ale poporului sau, De neamul moldovenilor, linie continuata de Dimitrie Cantemir, apoi de Scoala Ardeleana, cel mai de seama reprezentant al ei în acest domeniu fiind Petru Maior. De altfel, o sumara ancheta asupra marturiilor europene din sec. XV-XVIII relative la originea românilor, releva ideea descencentei românilor din coloniile romane aduse de Traian în Dacia.

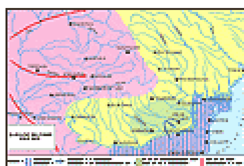
Desi istoriografia din Principatele Române, intrata sub influenta greceasca odata cu domniile fanariote, considera pe la 1800 fuziunea daco-romana ca pe un fenomen natural, în marea ei majoritate istoriografia noastra de la începutul secolului al XIX-lea ramâne tributara conceptiilor initiate de corifeii Scolii ardelene. Scoala latinista conduce la editarea Dictionarului limbii române, elaborat de August Treboniu Laurian, ajutat de I. Massim, între

1871 si 1876, care dupa ce purifica limba româna de elementele nelatine, o facea sa semene doar vag cu limba româna autentica.

Curentul propagat de Scoala ardeleana este continuat de romantici, care admiteau cu greu ideea ca la formarea poporului român contribuisera si dacii, pe care-i considerau mai degraba un fel de stramosi mitici. Astfel, Mihail Kogalniceanu si Nicolae Balcescu, chiar daca erau adversari ai abuzurilor latiniste, negau continuitatea dacilor dupa cucerirea Daciei. De altfel, trebuie sa remarcam ca si marele istoric al romanitatii, Theodor Mommsen, neaga continuitatea elementului dac, vorbind despre o colonizare masiva dupa cucerirea Daciei de catre Traian. Teoriile savantilor români ai Scolii Ardelene (Samuil Micu-Klein, Petru Maior, Gheorghe Sincai) care pledau pentru originea pur romana a românilor, au fost preluate de partizanii teoriei imigrationiste (Fr. J. Sulzer, J. Chr. von Engel, R. Roessler), ce acceptau ad litteram marturiile lui **Julian Apostatul** (Caesares 327) si **Eutropius** (Breviarium, VIII, 6, 2) dupa care Traian ar fi nimicit poporul getilor, respectiv Dacia ar fi ramas lipsita de barbati ca urmare a îndelungatelor razboaie contra lui Traian, apreciate ulterior ca fiind doar formule retorice, neconfirmate de inscriptiile care folosesc termeni normali pentru definirea unei victorii, respectiv înfrângeri militare - vicit, triumphavit, superavit.

Odata cu evolutia societatii românesti, în a doua jumatate a secolului XIX, ideea persistentei elementului dacic, ca o componenta fondatoare a poporului român, capata o noua dimensiune. Tonul este dat chiar de un om politic, Ion C. Bratianu, si este continuat cu mare avânt de catre B.P. Hasdeu, care devine sustinatorul cel mai fervent al continuitatii dace, cu argumente lingvistice, într-un moment în care curentul latinist era primordial, si de Cezar Bolliac în sensul cautarii de vestigii materiale dacice. Vom vedea astfel cum treptat, mai ales în intervalul 1870-1880, se produce o reevaluare a problemei originilor poporului român, care din romane pure, ulterior romane amestecate, devin acum daco-romane.

Daca Grigore Tocilescu si Dimitrie Onciul pledeaza pentru o pondere limitata a elementului dacic în aceasta sinteza, A. D. Xenopol aduce argumente de ordin toponimic si antroponimic în favoarea prezentei elementului autohton. Nicolae Iorga afirma fuziunea daco-romana în cadrul mai larg al romanitatii orientale, desi nu credea ca romanii au exterminat neamul dacic, considera totusi ca vârfurile poporului au primit o grea lovitura, aceasta vazându-se în statutul aparte pe care l-a avut în organizarea Daciei romane lipsa nobilimii autohtone.

Vasile Pârvan nu neaga rolul avut de catre daci în simbioza poporului român, dar marele savant, care introduce în istoriografia noastra si conceptul de pre-romanizare, crede ca în provincia Dacia, în conditiile unei populatii autohtone rarite si a unei colonizari masive, rolul romanilor este primordial. În perioada interbelica apar si primele argumente arheologice privind vietuirea autohtona în timpul provinciei, utilizate de catre Constantin Daicoviciu. În ceea ce priveste situarea istoriografiei românesti în aceasta problema dupa 1944, credem ca pot fi stabilite cel putin doua etape, una acoperind perioada cuprinsa între instaurarea puterii comuniste pâna în anii 60, iar cea de-a doua începând din aceasta perioada si continuând chiar si dupa 1989.

În prima etapa nu se contesta originile daco-romane, pentru ca aceasta problema nu mai

prezenta interes, fiind înlocuita cu problema luptei de clasa vazuta si ca o componenta a legaturilor dintre daci si romani. În acesti ani se fac deci putine consideratii cu privire la substratul etnic, daco-roman, al sintezei românesti. Între cele doua elemente, defavorizati apar cu deosebire romanii. Sunt numiti cotropitori, iar plecarea lor din Dacia echivaleaza cu o eliberare. În cea de-a doua etapa, în care continuitatea nu mai avea nevoie de demonstratii, au existat chiar lucrari care prin însusi titlul lor stabileau legatura între statul lui **Burebista** si statul national unitar român.

Din cauza influentei politicului - una din caracteristicile epocii fiind folosirea trecutului în atingerea unor obiective politice -, asupra discutiilor academice referitoare la teoria continuitatii si autohtoniei privind originile poporului român (tendintele iredentiste maghiare, pozitiile contestatare ale istoriografiei de la Budapesta, propaganda national-comuniste din perioada regimului lui Nicolae Ceausescu) se înregistreaza o degenerare permanenta a autohtonismului în sensul unei obsesii a continuitatii si a unitatii afirmate neconditionat. Una din situatiile des întâlnite o constituia amestecarea unor descoperiri, apartinând unor populatii diferite si folosirea unor artefacte pentru demonstrarea unei continuitati, demonstratie care se întorcea practic împotriva celui care o initiase. Trebuie avute însa în vedere si contributii importante, constând în primul rând din descoperiri arheologice - cercetarea unor necropole, studii asupra unor culturi putin cunoscute, în special cunoasterea culturilor populatiilor ramase în afara Daciei romane - carpi, costoboci, populatii din Muntenia.

Trebuie remarcat faptul ca dupa 1989 cercetarea legata de prezenta autohtonilor în Dacia romana nu a facut progrese. Din punct de vedere teoretic exista putine încercari, iar arheologic practic nu s-a întâmplat nimic, în sensul ca nu a fost cercetat nici un obiectiv nou, care sa apartina autohtonilor si nici unele descoperiri facute anterior nu au fost publicate (se astepta de ani buni publicarea, spre exemplu, a necropolei de la Obreja). Interesanta este persistenta, mai ales în unele manuale universitare, a unor teze vechi care sub nici o forma nu corespund realitatii, persistenta care nu-si mai gaseste actualmente nici o scuza. Cea mai recenta luare de pozitie a istoriografiei românesti în aceasta privinta, capitolul V din volumul II al tratatului Istoria Românilor (2001) continua sa afirme "prezenta masiva a populatiei autohtone în Dacia romana", "dainuirea în mase compacte a populatiei bastinase", majoritara în lumea rurala, dar nelipsind nici din centrele urbane, mai ales din teritoriile acestora, "peste tot unde se întâlneste fenomenul de întrepatrundere a elementelor de civilizatie dacica si a celor romane provinciale, constatându-se o sinteza culturala si etnica de mare amploare, în care predomina componenta romana"

Dacia şi lumea romană

Fenomenul pătrunderii elementelor de civilizaţie romană în Dacia liberă nu poate fi abordat fără o trecere în revistă a cadrului general de evoluţie a celor două societăţi. Trecerea pe care triburile tracice nord-dunărene de la micile "regate" şi, evident, toate implicaţiile pe care le comportă astfel de societăţi, către o formaţiune cu caracter statal, se petrece aproape concomitent cu expansiunea politică, militară şi implicit teritorială a Romei către nordul Dunării.

Civilizaţia dacică din spaţiul intracarpatic, cea pe care o vom aborda cu precădere, va cunoaşte momente de vârf începând cu secolul II a. Chr., perioadă în care supremaţia celtică

din zonă va dispare. Acest fapt nu este întâmplător, el converge cu o ştire pe care o avem de la istoricul roman **Trogus Pompeius**, ce vorbeşte în prologul cărţii 32 a Historiae Filippicae despre "*incrementa Dacorum per Rubobosten regem"*. Naşterea regatului dacic cu centrul în Munţii Orăştiei reprezintă un moment de cotitură în istoria triburilor getice şi dacice.

Până la acel moment însă, romanii şi triburile tracice nord-dunărene vor purta pe parcursul secolului II a. Chr. şi în debutul secolului I p. Chr., o serie de lupte, ca urmare a deselor atacuri pe care cei din urmă le vor întreprinde la sud de Dunăre. După 114, trupele lui C. Porcius Cato au fost zdrobite de către o alianţă a triburilor barbare ce îi includea probabil şi pe daci. Acest fapt nu va rămâne fără ecou şi la scurtă vreme, prin anii 111- 110, M. Livius Drusus îi va respinge pe aceştia la nord de Dunăre. Situaţia nu va fi liniştită prea multă vreme astfel încât M. Mircinius Rufus va relua luptele între 109 şi 106, ca urmare a unor noi atacuri în Tracia şi la graniţele Macedoniei. Lupte vor mai avea loc şi în ultimii ani ai secolului II a. Chr., precum şi în primul sfert al veacului următor.

O nouă dimensiune o vor căpăta raporturile daco- romane odată cu intrarea în arena istoriei a lui Burebista. Cu siguranţă, campaniile sale pe litoralul pontic şi preluarea sub influenţa sa a cetăţilor greceşti de acolo, vor provoca neliniştea Romei. Posibila lui intervenţie în războiul civil dintre Caesar şi Pompei reprezintă un punct culminant, la un moment dat. Evident, în toată această problematică necunoscutele şi controversele nu lipsesc. O nouă fază de evoluţie a acestor relaţii avem după moartea lui Burebista când "imperiul" său se destramă. Perioada 44 a. Chr.- 85 p. Chr., este una sinuoasă în care cele două entităţi se confruntă cu sorţi de izbândă schimbătoare, dar consecinţa generală care se desprinde este aceea a accentuării presiunii romane asupra frontierelor Daciei, presiune soldată chiar şi cu unele cuceriri teritoriale.

Se remarcă, în acest răstimp acţiunile lui Coson în direcţia unei "imixtiuni" în noile conflicte ce afectau Roma, cele ale lui Cotiso, ce atacă la sud de Dunăre. Anul 29 a. Chr., aduce puternice atacuri ale dacilor la sud de Dunăre, în alianţă cu **bastarnii**, pe care M. Licinius Crassus reuşeşte să-i învingă. După acest moment, Crassus şi cu ajutor local, va pune treptat stăpânire pe Dobrogea, având în **Rholes** dinast clientelar.

„Pacificarea" Dobrogei va duce, se pare, la o schimbare a atacurilor dacice către vest şi sud- vest, fiind posibilă, prin 13 a. Chr., o incursiune dacică în Pannonia, respinsă de Agrippa. Situaţia se va repeta curând, drept urmare are loc răspunsul roman prin expediţia generalului Marcus Vicinius, care îi învinge pe atacatori şi-i urmăreşte pe Mureş, până în inima Daciei. Această expediţie va reprezenta, după E. Chirilă, o nouă fază în relaţiile dintre daci şi romani, aceea a atacurilor sistematice de slăbire a puterii dacilor. De acum atacurilor dacice li se va răspunde prin expediţii de represalii. Prin 11- 12 p. Chr., are loc o acţiune romană de anvergură în care sunt conjugate eforturile militare ale lui Cn. Cornelius Lentulus, guvernatorul Pannoniei şi ale comandantului districtului militar al Moesiei Sextus Aelius Catus. Primul acţionează în Banat şi Oltenia iar cel de-al doilea în Muntenia de unde strămută

în Tracia în jur de 50 000 de geți. Deşi slăbite, atacurile populației locale de la nord de Dunăre vor continua pe tot parcursul epocii lui Augustus, aceştia fiind un adevărat „focar” de nesiguranță pentru granițele Romei, după cum lasă să se întrevadă şi Publius Vergilius Maro: *Aut coniurato descendes Dacus ab Istro.* Această situație plină de incertitudini va duce la transformarea în 15 p. Chr., a comandamentului militar moesic în provincie (Moesia), în vreme ce prin stabilirea **sarmaților iazigi**, în jurul anului 20, în zona Tisei se bara calea dacilor spre Pannonia care vor ataca, însă, în zona de răsărit a Peninsulei Balcanice. În vremea lui Claudius, Dobrogea este anexată Moesiei şi ca o consecință a apărării ineficace a acesteia de către regatul odrys.

O acțiune similară cu cea a lui Sex. Aelius Catus are loc în vremea lui Nero. Tiberius Plautius Silvanus Aelianus, guvernator a Moesiei, va strămuta din zona de la nord de gurile Dunării peste 100 000 de transdanubieni, conglomerat etnic format din geți, bastarni şi **sarmați**. Evenimentul în cauză are loc între 62- 66 p. Chr., având ca una din consecințe o relaxare la granița de nord a Imperiului. Este o linişte relativă căci, după moartea lui Nero, va începe o nouă perioadă în care dacii se vor face remarcați prin raidurile lor la sud de Dunăre. Ecourile acestor acțiuni transpar clar la Tacitus care remarca faptul că : "I*d bellum cum causis et eventibus (etenim longius provectumest) mox meboramibus*. *Mota et Dacorum gens, nunquam fida, tunc sine metu, abducto e Moesia exercitu"* („Atacul inamicilor şi perfidia aliaților adusese statul la marginea prăpastiei. A pornit mişcare şi poporul Dacilor, un neam de oameni niciodată credincioşi şi, după ce s-a retras armata din Moesia, ei n-au mai avut nici o teamă”).

Situația se va agrava în vremea lui Domițian şi a basileului **Duras**. În iarna anilor 85-86 p. Chr., are loc o nouă invazie dacică în Moesia, ce va duce la declanşarea primului conflict de anvergură între daci şi romani. Acest conflict şi pacea încheiată va aduce şi beneficii pentru partea dacică, o serie de meşteri romani ajung acum în Dacia. (**Cassius Dio**, LXVII, 7, 1, 4)

Evenimentele ce au urmat şi care au culminat cu cele două mari războaie daco-romane sunt foarte cunoscute; în acest context nu vom mai insista asupra lor.

Raporturile daco-romane, din această perioadă trecută în revistă, nu au fost doar de natură militară. Este şi perioada în care mărfurile şi negustorii romani vor domina piața Daciei. Constituirea provinciei Moesia şi cucerirea liniei Dunării va duce la o intensificare considerabilă a raporturilor economice între cele două entități, mărturie fiind numărul mare al produselor din Imperiu găsite în Dacia. Piața de aici va deveni atractivă pentru meşterii artizani romani care vor veni aici în căutare de câştig, mai ales pe parcursul sec. I p. Chr. Influența romană va fi, deasemenea, receptată şi în moda comunităților locale care vor prelua şi adapta o serie de artefacte din mediul roman.

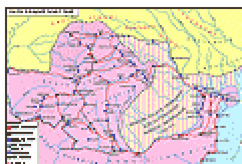
Secolele I a. Chr.- I p. Chr., vor fi şi cele ale pătrunderii tot mai accentuate a produselor din Imperiu, ele reprezentând, potrivit expresiei profesorului I. Glodariu, *„epoca supremației absolute a comercianților italici”*. Este şi perioada în care, ca o rezultantă a acestor pătrunderi, dacii vor prelua, imita şi adapta, conform propriilor gusturi, produsele greco-romane. Moda va fi, la rândul ei, serios influențată de tendințele promovate de lumea romană mai ales pe parcursul sec. I p. Chr., în special după crearea provinciei Moesia şi stabilirea granițelor Imperiului pe linia Dunării. Prototipuri ale unor piese de podoabă vehiculate în lumea dacică cum sunt, de exemplu, fibulele „linguriță”, ce vin probabil din Imperiu.

Influențe greco- romane, fie ele şi secundare, se regăsesc inclusiv în arta Regatului. Prezența unor piese cu certă valoare artistică, precum aplica reprezentând Gorgona, capul de amoraş, piciorul de dimensiuni apreciabile ale unei statuete, la care adăugăm şi un soclu de statuetă, toate acestea de la **Craiva**, ne dau măsura gustului artistic al celor de aici.

Fără a avea intenția de a urma clişee din istoriografia noastră, este evident faptul că la debutul secolului al II-lea P. Chr., romanii găseau în Dacia nu numai un teritoriu fertil cu resurse şi bogății, ce aveau rostul de a reîmprospăta visteria imperială, ci şi o societate ce depăşise cadrul „anistoric”, familiarizată şi receptivă la influențele romane.

Dacia sub romani

In perioada 106 d.C. - 275 d.C. Dacia a fost sub stapânire romana. In aceasta perioada, prin cucerirea Daciei, Imperiul Roman s-a refacut financiar si si-a intins granitele mult spre miazanoapte. Cuceritorii romani au stiut ca dacii pot fi o aparare foarte eficienta impotriva dusmanilor Imperiului Roman, deoarece erau recunoscuti ca fiind de o vitejie fara egal. Geograful Ptolemeu afirma ca hotarele Daciei Traiane se intindeau la apus pâna la Tisa, la miazanoapte pana la muntii Carpati, la rasarit pana la râul Hierasos (identificat de unii cu Siretul, de altii cu Prutul), iar la miazazi pana la Dunarea. În anii urmatori **razboaielor daco-romane**, si in Muntenia si in Moldova au existat permanent legiuni romane si asezari daco-romane.

Procesul de sinteza si conlocuire a fost atât de intens deoarece dacii insisi erau urmasi ai tracilor, precum foarte posibil erau si romanii. Astfel, este mai mult decât probabil ca geneza poporului român are un caracter de altoire etnica a doua popoare congenere, rezultatul ei fiind cel mai latin dintre popoarele urmase ale latinilor si cea mai latina dintre limbile romanice. Insusi numele românilor vine de la romani, cum poate foarte bine sa vina de la ROHMANI, poporul stravechi, ancestral din care insisi romanii sunt descendenti. Marele istoric român Constantin C. Giurescu afirma: "Suntem singurii dintre popoarele romanice - abstractie facând fragmentul etnic neinsemnat al romansilor - care pastram numele stapânitorilor". Acest fapt nu se explica mai convingator decât prin romanitatea etnica intrinseca a dacilor, popor congener cu latinii. **Limba daco-romana** este latina vulgara, limba care a continuat sa fie folosita pe pamântul Daciei si dupa ce romanii si-au retras armatele, tocmai pentru ca ea continea elementele lingvistice stravechi comune celor doua idiomuri. Toti scriitorii antici sunt de acord ca dacii erau un popor extraordinar de numeros, astfel incât teza exterminarii este absurda. Dacii si romanii au coabitat si s-au amestecat nu numai in perioada de ocupatie romana a Daciei, ci acest amestec a fost mai mult un aliaj extraordinar a doua popoare ce aveau o radacina straveche comuna.

Faptul ca latina vulgara s-a vorbit nu numai de catre colonistii romani aflati mai mult in orase, ci chiar in satele Daciei Traiane, unde populatia era predominant alcatuita din taranii daci, dovedeste faptul ca nu era o limba importata, ci una care se potrivea perfect cu fondul lingvistic dac. In perioada traiana, Dacia a fost o singura provincie. Mai târziu, pe vremea imparatului Hadrianus (119-120 d.C.) ea a fost impartita in doua: Dacia Superior si Dacia Inferior, adica partea de miazanoapte (nord) si parte de miazazi (sud). Intre 158-159 d.C., când domnea imparatul Antoninus Pius, Dacia s-a impartit in trei: DACIA POROLISSENSIS, DACIA APULENSIS si DACIA MALVENSIS. Prima cuprindea partea de vest a Ardealului, cu Tara Crisului si Muntii Apuseni si avea capitala la Porolissum (azi, Moigrad). Dacia Apulensis avea resedinta la **Apulum** (**Alba-Iulia**) si cuprindea restul **Ardealului** si Banatul, iar Dacia Malvensis cuprindea Oltenia, Muntenia si sudul Moldovei. Dacia a fost permanent o provincie aflata sub supravegherea directa a imparatului, era deci o provincie imperiala. Ea era condusa de un trimis imperial numit Legatus Augusti pre praetore. Mai târziu, când Dacia a fost impartita in trei, trimisul imparatului s-a ales dintre fostii consuli si isi adugau la titlu, la urma, cuvintele "trium Daciarum". El era functionarul suprem si administratorul provinciei.

El era ajutat de trei administratori financiari, numiti "procuratores", care strângeau darile si repartizau cheltuielile. Marile impozite pe care le-am platit dacii demonstreaza bogatia tarii, iar marele numar de soldati daci daruiti Romei dovedeste capacitatea militara de exceptie a Daciei. Organul superior era Legatus Augusti, dar local exista un Concilium Provinciarum Daciarum trium, un fel de mic parlament. Resedinta lui Legatus Augusti era in fosta capitala a Daciei, in **Sarmizegetusa**, iar dupa anul 118 d.C. s-a mutat la Apulum. Tot la Sarmizegetusa se afla si "preotul incoronat al celor trei Dacii si care slujea la altarul imparatului Sacerdos arae Augusti Coronatus Daciarum III", dat fiind ca imparatul roman isi luase si titlul sacru, divin. Preotii care oficiau cultul imparatului aveau la Sarmizegetusa un templu, Aedes Augustalium, foarte impunator. Pentru cucerirea Daciei, Imperiul Roman a utilizat o **armata impresionanta.** Izvoarele istorice si inscriptiile vorbesc despre 9 legiuni a câte 6000 de soldati, 10 detasamente de cavalerie, 35 de cohorte (detasamente de infanterie) la care se adauga cohortele pretoriene care l-au insotit pe imparat si trupele neregulate si marinarii de pe Dunare. La razboiul impotriva Daciei au participat peste 100.000 de soldati romani. Printre

generali, comandând Legiunea Prima Minerva, se afla si viitorul imparat Hadrianus. Dupa cucerirea Daciei, la Apullum a stationat permanent **Legiunea XII Gemina** iar la Potaissa (Turda de azi) legiunea V Macedonica.

Apararea provinciei Dacia era asigurata prin fortificatii de tipul: valuri, castre si castele. Nenumarate descoperiri arheologice atesta prezenta acestui tip de fortificatii romane pe teritoriul României de azi (Dacia de atunci). S-au intarit si orasele, in jurul carora s-au construit ziduri de aparare. In Dacia romana au existat ca si in restul Imperiului Roman, asezari de trei tipuri: colonii, municipii si sate.

Coloniile erau urmatoarele asezari: Sarmizegetusa (sau Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa), Apulum (Alba-Iulia); Napoca (Cluj); Drobeta (Turnu-Severin); Dierna (lânga Orsova); Potovisa sau Potaissa (Turda); Romula (Rosca); Aquae (Calan).

Municipiile cele mai cunoscute au fost: Porolissum (Moigrad), Tibiscum (Jipa, lânga Caransebes) si Ampelum (Zlatna, in Mtii Apuseni). Dinu C. Giurescu afirma ca mai exista alte 91 de localitati, datând din epoca Daciei Traiane al caror statut administrativ este insuficient cunoscut astazi. Aceste localitati si-au reluat in prima jumatate a sec.XX si numele roman.

Municipiile erau orase cu mai putine drepturi decât coloniile, care erau alcatuite din cetateni romani cu drepturi depline, care puteau deci alege la Roma pe inaltii demnitari si puteau fi alesi la rândul lor. Intre municipii, unele aveau mai multe drepturi iar altele mai

putine, existând insa posibilitatea evolutiei, in sensul ca unele municipii puteau fi ridicate la rangul de colonii, iar unele sate (vici sau pagi) puteau fi facute municipii. Romanii pastrau astfel o puternica emulatie intre colectivitati. Coloniile si municipiile erau conduse de un consiliu, numit ardo decurionum, alcatuite din 20 de consilieri sau decurioni. Dintre acestia se alegeau fie doi (in colonii), fie patru (in municipii) cu atributii similare primarilor si ajutorilor de primari de astazi. Ei aveau si atributii judecatoresti, fiind numiti quattorviri jure dicundo, condusi de unul dintre ei, numit primus. Quattorvirii erau alesi pe o perioada de un an iar dumvirii pe o perioada de 5 ani. In afara de cei mentionati anterior, administratia oraselor - colonii sau municipii - mai cuprindeau si pe edili, care se ocupau de estetica urbana si pe questori, care corespundeau casierilor. Orasele mai aveau de asemenea câte o persoana importanta, care putea sa le sprijine sau sa le apere, dupa cum era cazul, la fixarea impozitelor sau a unor prestatii extraordinare. Aparatorii se numeau patroni sau defensori.

Unul dintre patronii Sarmizegetusei era chiar guvernatorul provinciei, trimisul imparatului, proconsului Tiberius Fronto. Ptolemeu, preluând si izvoare anterioare, noteaza in harta sa un numar de 44 de orase in Dacia. S-au descoperit cele mai multe dintre ele, chiar unele despre care se credea ca au disparut, cum ar fi Comidava si Puroboridava, orase dacice propriu-zise. Piroboridava, despre care s-a crezut ca ar fi disparut dupa caderea regatului dac, o gasim, intr-un papirus descoperit recent, mentionata ca existând inca din sec.II d.H. deoarece romanii au trimis acolo in garnizoana un detasament din Cohors I Hispanorum Veterana, al carui lagar era la Drajna de Sus. Intr-o inscriptie din sec.III, gasita la Novae (pe teritoriul actualei Bulgarii) este amintit una nume Aurelius Victor Perburidavensis, adica **Piroboridava**.

Satele, din multiunea carora astazi cunoastem numele câtorva zeci. Imensa lor majoritate este insa atestata arheologic. Numai pâna la cel de-al doilea razboi mondial se descopera in judetul Alba vestigiile a 30 de sate din epoca romana; in jud. Mehedinti vestigiile altor 57, in Caras-Severin - 40, in Dolj - 48, in Cluj - 68. Numarul acestor asezari sporeste insa cu fiecare an, pe masura extinderii santierelor arheologice pe teritoriul României.

Viata economica din Dacia Traiana a adaugat indeletnicirilor milenare ale dacilor si activitati noi sau le-au dezvoltat foarte mult pe cele incepute de daci. Intre activitatile stravechi se inscriu agricultura si pastoritul, apicultura si viticultura. Mineritul a cunoscut o dezvoltare fara precedent, deoarece Imperiul Roman era interesat in exploatarea intensa a bogatiilor subterane ale Daciei. Exploatat in 8 centre din Mtii Apuseni si unul in Rodna, **aurul**, argintul (la Rodna, in Banat si in Moldova), fierul, arama, marmura, calcarul, titeiul si sarea. S-au dezvoltat mestesugurile, cu precadere prelucrarea metalelor, in care dacii erau mari maestri, constructiile, fieraria, dulgheritul, dogaritul, olaritul, pielaria, tesatoria, constructia de ambarcatiuni navale, croitoria, cizmaria. S-au dezvoltat artele: arhitectura, sculptura, pictura. Au fost infiintate colegii, care erau in fapt asociatii de tipul breslelor sau asociatii etnice sau religioase, in scopul de ajutor reciproc sau de practicare a cultului. Ele erau conduse de un consiliu de decurioni, care alegeau dintre ei un magister si un conmagister.

Inscriptiile descoperite ne dezvaluie existenta a 17 asemenea colegii, din care 5 la Apulum. Existau in Dacia, conform inscriptiilor, colegii precum: colegiul croitorilor, al plutasilor, al fierarilor, al corabierilor sau luntrasilor, colegiul negustorilor s.a. Acestea erau colegii de tipul breslei mestesugaresti. Altele erau colegii ce cuprindeau pe adoratorii aceleiasi divinitati, cum erau de exemplu, colegiul Isider, adica al adoratorilor zeitei Isis, sau colegiul lui Jupiter Cerneus.

Drumurile au fost pentru romani unul dintre cele mai importante mijloace de mentinere a dominatiei asupra teritoriilor cucerite. Soselele romane erau lucrate dintr-un strat gros de bolovani si unul din prundis, legate intre ele cu un ciment a carui exceptionala formula s-a pierdut in negura timpului. (Sa ne reamintim ca si cimentul dacic, folosit la zidurile cetatii Sarmizegetusa, de exemplu, era extraordinar, nepermitând patrunderea nici macar a unei lame subtiri intre blocurile de piatra si a carui formula s-a pierdut de asemenea.) Pentru sosele, romanii puneau peste cele doua straturi placi de piatra foarte bine cimentate intre ele, astfel incât drumurile rezultate erau extraordinar de durabile. Este poate locul sa comentam aici un paradox lingvistic, deoarece in limba româna cuvântul pamânt vine de la pavimentum, care era in latina "strada pavata", in timp ce cuvântul latin "terra" (care este cel din care deriva in celelalte limbi romanice "pamânt") a dat in limba româna cuvântul tara, cuvânt care trimite la pamânt, la posesiunea teritoriala, ceea ce este foarte elocvent pentru un popor care este poporul român care a locuit pe aceleasi pamânturi, din preistorie si pâna astazi. Drumurile romane cele mai importante erau numite imperiale si se ramificau in drumuri mai mici, colaterale, de mai mica importanta. Multe dintre soselele construite de romani urmau traseul vechi, dacic, al cailor de acces existente anterior cuceririi romane. Un "miliarium", adica o piatra indicând distantele, asezata intre Potaissa si Napoca in anul 108, dovedeste ca drumul a existat inainte ca romanii insisi sa il paveze, la scurt timp dupa cucerirea Daciei.

Constructiile. Apeducte, terme, amfiteatre. S-a descoperit recent ca dacii cunosteau sistemul alimentarii cu apa prin conducte, sistem pe care romanii l-au folosit pe scara larga. O inscriptie din anul 133 d.H., din timpul imparatului Hadrian, mentioneaza aducerea apei la Sarmizegetusa, unde s-au si gasit de altfel resturile unui apeduct. Un alt apeduct s-a descoperit la Apulum, localitate in care, conform unei inscriptii, se afla un izvor pe care l-a restaurat de la sol un "speculator", adica un ofiter al Legiunii a XIII-a Gemina, pe nume Ulpianus Proculinus. In ceea ce priveste baile publice sau termele, ele existau practic in fiecare oras si erau foarte frecventate, având si un rol social. La Sarmizegetusa si la Apulum s-au gasit urmele unor bai foarte mari. La Micia, la Nistria, la Drobeta, la Romula, la Sucidava existau terme. Unele apartineau lagarelor militare, altele apartineau unor statiuni balneare, deoarece pamântul Daciei era foarte bogat in izvoare termale. (Astazi inca, pe teritoriul României exista un important numar de izvoare cu proprietati balneare si terapeutice de exceptie.) In Dacia Traiana, in cazul termelor cu proprietati medicale, existau si inscriptii dedicate lui Hercule (baile Herculane sunt si astazi in România una dintre cele mai importante statiuni balneare.)

sau lui Esculap si Higeiei. Izvoarele fierbinti de la Baile Felix, lânga Oradea (unde si astazi functioneaza o statiune balneara de mare interes) erau cunoscute in timpul Daciei Traiane. Amfiteatrele reprezentau pentru romani un titlu de glorie.

Aici se dadeau luptele intre gladiatori sau intre gladiatori si fiarele salbatice, foarte apreciate de spectatori. S-au descoperit la Sarmizegetusa, Porolissum si Tomis, urme de amfiteatre, cel din Sarmizegetusa fiind urias, de circa 12000 locuri iar cel din Porolissum mentionat pe o inscriptie din anul 150 d.H. fiind restaurat de imparatul Hadrianus Pius "deoarece se darâmase de vechime". O piatra funerara din Tomis il infatiseaza pe gladiatorul Skirtos Dacul, inarmat pentru lupta, cu sabie, pumnal si trident. Stadioanele erau si ele locuri importante pentru executiile fizice si pentru intreceri sportive. Templele erau cladiri publice de exceptie. Panteonul roman s-a imbogatit cu cel dacic, rezultatul fiind unul exceptional. Lacasurile inchinate lui Jupiter si Junonei se adaugau celor dedicate zeului Apollo, zeitei Nemesis, dar si zeului Glycon, lui Hierobulus (Soarele) sau lui Serapis si **Cavalerului Trac** care era o divinitate autohtona. Nu este de mirare ca regasim si zeitati de tip egiptean, deoarece stravechea Dacie a constituit creuzetul civilizatiei si spiritualitatii umane. Despre scolile din timpul Daciei romane au ramas dovezi, mai ales inscriptii ce vorbesc despre scribi, inscriptii cu alfabetul latin descoperite la Porolissum ori cu versuri in limba greaca, la Romula, atestând predarea "Iliadei" in scolile de aici.

Harta Provinciei Dacia

Coexistenta daco-romana. Dacia a ramas sub stapânirea romana mai putin de 170 de ani (106-275 d.H.). Caracterul romanic al provinciei Dacia nu se explica prin durata, destul de scurta de altfel, ci mai ales prin conjugarea foarte eficienta a doua popoare ce aveau stramosi comuni si a doua limbi inrudite. Aceasta ar fi o explicatie ce ar tine cont de preistorie.

Capacitatea de asimilare a intregului ansamblu de civilizatie romana in marea masa daca este absolut uluitoare. Dupa moartea imparatului Traian, Dacia devine o provincie renumita. In anul 117 d.H., dupa ce Traian, se produce o navalire a **iazygilor** dinspre poarta apuseana si a roxolanilor dinspre rasarit. Imparatul Hadrian, urmasul la tronul lui Traian, vine cu armata puternica ii bate pe iazygi si ii plateste pe **roxolani**. De atunci, s-a pastrat inscriptia ce vorbeste despre reconstruirea orasului Drobeta ce avusese de suferit si de ridicarea valului din Banat si limesul alutan. Pe la 143 d.H. si 156-157 d.H. au fost atacuri ale dacilor liberi din nord. Legiunile romane au respins aceste atacuri, iar imaparatul Antonius Pius urmasul imparatului Hadrian, s-a vazut obligat sa acorde o atentie deosebita tinuturilor dacice.

In perioada domniei lui Antonius Pius, Dacia se imparte, pentru administrarea mai eficienta, in trei provincii, având resedinta la Porolissum, Apulum si Malva. Tot in aceasta perioada se reconstruieste amfiteatrul din Porolissum deteriorat din cauza vechimii. In timpul domniei imparatului Marcus Aurelius, Imperiul Roman face cu greu fata navalirilor barbarilor, atrasi imperios de bogatiile Daciei. Asa-numitul razboi marcomanic a fost atât de dur, incât imparatul a trebuit sa stea aproape tot timpul pe frontul de lupta. Dacia a avut de suferit de pe urma acestui razboi. Orasul Alburnus Major, unul dintre cele mai importante centre ale exploatarii aurului este ars si insasi capitala Sarmizegetusa este amenintata. Romanii aduc Legiunea a V-a Macedonica de la Troesmis la Potaissa, iar guvernatorul

provinciei, Claudius Fronto, reuseste sa restabileasca ordinea. "Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa" ii dedica o inscriptie in semn de recunostinta, in care este considerat "general prea-puternic si patron" sau protector al Coloniei. Provincia Dacia, scapata de pericolul marcomanic, ii dedica o inscriptie solemna insusi imparatului Marcus Aurelius. O ramura a dacilor ce locuiau in nordul Moldovei si in Galitia, **costobocii**, navalesc in Dobrogea si Peninsula Balcanica, fiind alungati ei insisi de un neam germanic, **asdingii**. Aceasta trecere spre sud a costobocilor a avut loc la sfârsitul anului 170 d.H., de la care ni s-a pastrat o inscriptie in orasul Tropaeum Traiani, care il mentioneaza pe locuitorul Daizus Comezoi *"ucis de catre costoboci"*.

Alte doua inscriptii din Calatis ne arata reconstruirea zidurilor acestei cetati, distruse in urma navalirilor. Razboiul marcomanic ia sfârsit in timpul imparatului Commodus, succesorul lui Marcus Aurelius. Acesta incheie o pace cu barbarii, o pace care le lasa insa acestora posibilitati de agresiuni viitoare, in schimbul unor promisiuni temporare. In Dacia, guvernatorul Sabinianus, numit de imparatul Commodus, a fost nevoit sa mute 12000 de familii de daci liberi aflati in nordul provinciei, in interiorul acesteia. "Historia Augusta" relateaza si despre o revolta a locuitorilor provinciei Dacia, criza rezolvata insa de imperiu. Imparatul Septimus Severus, urmasul lui Commodus, a dat o atentie exceptionala Daciei, ocupându-se de consolidarea coloniilor si municipiilor. Potaissa, Dierna, Drobeta au devenit colonii in aceasta perioada. In timpul imparatului Caracolla cel care a acordat prin decretul din 212 d.H. cetatenia romana tuturor locuitorilor imperiului, **gotii** navalesc in Dacia. Acesti barbari sunt pomeniti in istorie o data cu atacul asupra Daciei, dat fiind ca aceasta era o provincie romana de mare interes. Odata cu gotii si profitând de acestia, navalesc si dacii liberi din nordul provinciei, reusind impreuna sa ocupe, in 275 d.H., intreaga provincie.

Caracalla ii invinge la inceput luând multi prizonieri, ce vor fi eliberati mult mai târziu. Este foarte posibil ca o alta ramura a dacilor, **carpii**, sa fi fost alaturi de goti. **Cassius Dio**, istoricul, povesteste ca sub imparatul Macrius *"dacii pustiau o parte a Daciei si amenintau sa se lupte mai departe",* dupa ce isi luasera inapoi prizonierii de pe vremea lui Caracalla. Navalirile se intetesc dupa anul 230 d.H.. In anul 235 d.H. romanii fac o expeditie victorioasa impotriva dacilor liberi care atacasera impreuna cu **sarmatii**. Imparatul Maximum Tracul ia,

cu acest prilej, titlul de "Dacicus Maximus". Imparatul se pregateste sa vina cu o armata dar este intre timp ucis. Generalul Menophilus incheie pace cu gotii, cu carpii, oferindu-le bani si, pentru ca ei nu primesc, ataca din nou si Dacia si Moesia. Imparatul Gordianus, plecat impotriva persilor este nevoit sa se intoarca pentru a-i respinge pe carpi. Aceasta perioada istorica a primelor secole ale mileniului I si pâna spre sfârsitul acestui mileniu, care culmineaza cu navalirea **ungurilor**, sunt secole de mare dificultate pentru daco-romani.

Grecii în Dacia Pontică

Soarta oraşelor greceşti din ţările trace, ca şi a celor din ţările scite, a fost asemănătoare în liniile cele mai mari: întemeiate în mod de obicei (deşi nu exclusiv) paşnic, cu acordul sau cel puţin fără împotrivirea războinică a autohtonilor, au legat cu aceştia relaţii economice, politice şi culturale strînse, care s-au menţinut şi atunci cînd raportul de forţe a început să se modifice treptat în defavoarea **grecilor** şi cînd aceştia s-au văzut expuşi în tot mai mare măsură atacurilor, raidurilor de pradă, solicitărilor de tribut şi pînă la urmă dominaţiei politice directe din partea formaţiunilor autohtone în ascensiune. Aceste insule îndepărtate de elenitate, expuse astfel unor furtuni de care lumea greacă propriu-zisă a fost în mare măsură scutită, şi-au menţinut totuşi pînă la sfîrşit trăsăturile elenice precum şi relaţiile întreţinute cu precădere cu alte oraşe greceşti dinlăuntrul şi din afara bazinului pontic.

Cercetarea acestor relaţii de la începutul existenţei oraşelor pînă la începutul dominaţiei romane formează scopul prezentei lucrări. În ciuda unui mare număr de lucrări despre relaţiile externe ale acestor oraşe, lipseşte încă una de sinteză asupra subiectului. Prezenta lucrare cuprinde perioada de timp dintre mijlocul secolului VII pînă la sfîrşitul secolului I, considerînd drept început al stăpînirii romane campania lui M. Licinius Crassus din 29/28 cu supunerea întregii Dobroge, deşi instituirea stăpînirii romane asupra oraşelor greceşti ca şi a Dobrogei şi încadrarea lor într-o provincie romană au avut loc în mai multe etape, începînd cu încheierea *foedus*-ului între Roma şi Callatis şi care abia la Vespasian pot fi considerate încheiate. Chiar dacă oraşele greceşti nu trăiesc sfîrşitul relaţiilor externe începînd cu acest moment, ele încetează totuşi să aibă o politică externă proprie, motiv pentru care prezenta lucrare se opreşte aici. Centrul de greutate se află în epoca elenistică, pentru care există cele mai multe surse.

Numeroase lucrări s-au ocupat cu chestiuni legate de aceste relaţii, fie în cadrul unor lucrări cu teme mai vaste, fie pentru una sau alta dintre problemele de detaliu. Mai întîi, raporturile politice ale oraşelor noastre îşi găsesc locul în lucrări mai cuprinzătoare, dedicate în general istoriei grecilor în aceste ţinuturi, fără să fi apărut însă o relatare unitară a evoluţiei lor în domeniul politicii externe. Astfel se găsesc referiri la oraşele noastre în monografia lui N. Ehrhardt despre Milet şi coloniile sale (Milet und seine Kolonien. Vergleichende Untersuchung der kultischen und politischen Einrichtungen, Europäische Hochschulschriften III. 206, Frankfurt/Main – Bern – New York 1983); afară de discutarea împrejurărilor fondării oraşelor şi ale instituţiilor lor, cartea se referă şi la aspecte ale raporturilor coloniilor cu metropola, însă numai pentru cele milesiene. Pentru coloniile megariene, singura sinteză existentă este în continuare cea a lui Krister Hanell (Megarische Studien, Lund 1934), care, deşi pe alocuri depăşită, este încă utilă; singura sinteză a istoriei grecilor pe ţărmul românesc al Mării Negre este cea a lui D. M. Pippidi (I Greci nel Basso Danubio dall'etŕ arcaica alla

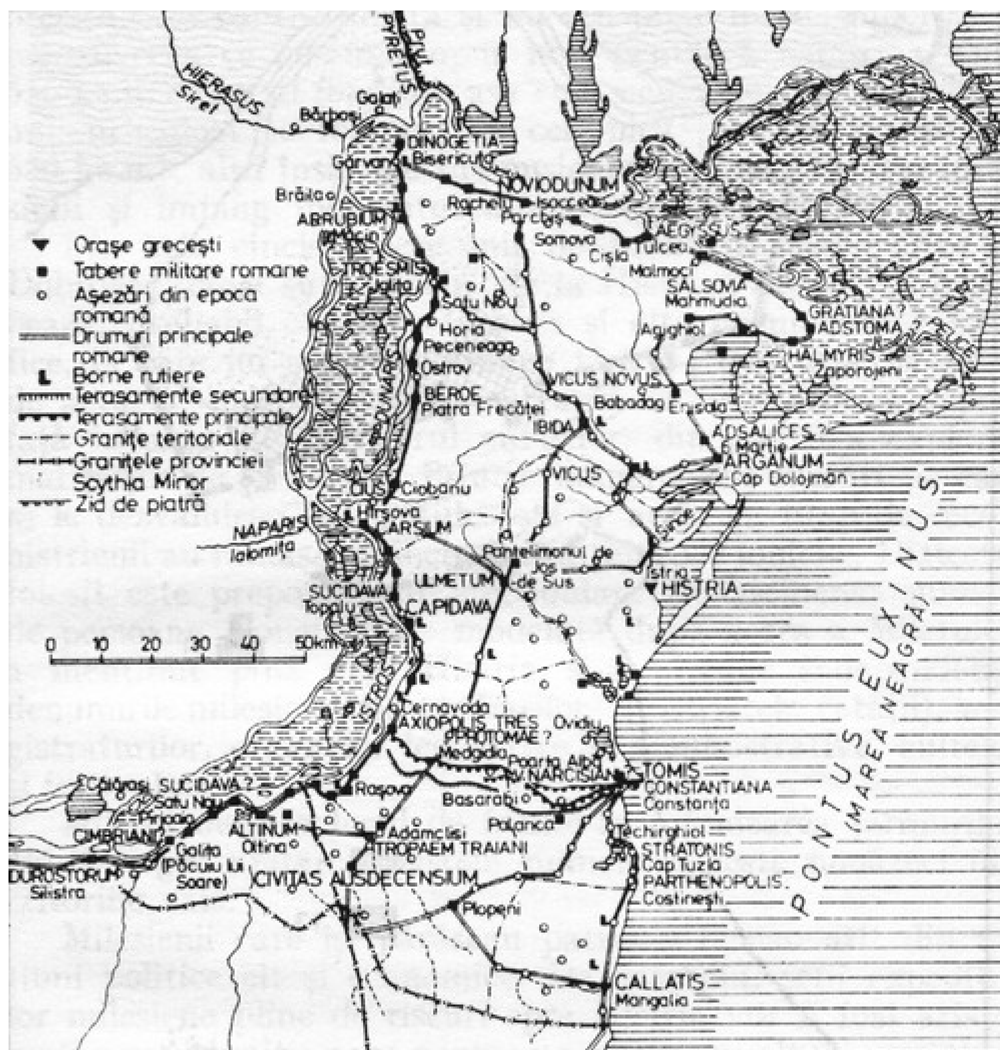
conquista romana, Milano 1971; D. Berciu, D. M. Pippidi, Din istoria Dobrogei. Geți şi greci la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană, Partea II: Străinii de peste mări I, Bucureşti 1965, 139-324).

O sinteză a istoriei şi instituțiilor oraşelor greceşti de pe litoralul vest-pontic oferă K. Nawotka (The Western Pontic Cities: History and Political Organization, Dissertation, Ohio State University 1991). Alte lucrări se ocupă cu istoria bazinului pontic în general şi cu țărmul său apusean în special, cu istoria Dobrogei în antichitate, sau sunt lucrări cu caracter monografic despre unul din oraşele în discuție. În acestea, tema noastră găseşte o tratare mai generală adecvată cadrului larg al lucrărilor, ce corespunde mai degrabă marilor trăsături ale evoluției istorice decît fiecărei împrejurări şi chestiuni de detaliu în parte. Trebuie menționate aici articolele dedicate special subiectului relațiilor externe. Dintre acestea, Emilia Doruțiu-Boilă (*Relațiile externe ale cetății Callatis în epoca elenistică*, SCIVA 39, 1988, 3, 243-249) oferă o trecere în revistă a relațiilor externe "personale" ale oraşului Callatis în epoca elenistică.

Relațiile cu marile puteri

Oraşele vest-pontice şi campania scitică a lui Darius

Distrugerea **Histriei** la sfîrşitul secolului VI este pusă în legătură de cercetători cu campania scitică a lui Darius şi ridică întrebarea de ce ar fi dorit **sciții** să distrugă un oraş grecesc, un fapt fără precedent în relațiile dintre barbari şi greci (cu singura excepție a lui Burebista). Sunt examinate afirmațiile lui Herodot despre granițele Sciției precum şi izvoarele arheologice care îngăduie aprecierea influenței scitice la Dunărea de Jos. Din ele reiese că triburile getice din nordul Dobrogei erau în a doua jumătate a secolului VI influențate de cultura scitică şi se aflau cel puțin nominal într-o dependență politică lejeră față de sciți, ceea ce le-a şi determinat să fie singurele care au opus rezistență înaintării persane. Date fiind relațiile strînse dintre Histria şi geții din vecinătatea oraşului, ai căror aristocrați se înmormîntau deja de pe la mijlocul secolului VI în necropola tumulară a oraşului, apare probabil că Histria, probabil după exemplul metropolei sale Milet, a trecut de partea perşilor cu prilejul campaniei lui Darius, ceea ce a fost considerat un act ostil de către sciți; ca atare, au pedepsit oraşul după retragerea perşilor, atacîndu-l şi distrugîndu-l. Probabil în acest context se plasează numeroasele jertfe de ispăşire din tumului XII, mărturii ale rezistenței pe care au încercat s-o opună oraşul şi geții din vecinătate. Sunt examinate în continuare împrejurările şi cauzele căsătoriilor succesive ale regelui scit Ariapeithes: El a încheiat o căsătorie cu o histriană, probabil ca un gest de reconciliere pentru precedenta distrugere a Histriei, căsătorie din care a rezultat filelenul rege scit Skyles. Într-un appendix sunt examinate împrejurările ridicării în această perioadă a unei statui pentru Apollo Ietros, stăpînul Histriei, de către olbianul Xanthos Posios.

Relațiile cu Macedonia de la Filip II la Lysimachos

Relațiile orașelor grecești cu Macedonia se limitează, atît datorită stării izvoarelor cît și datorită posibilităților regatului macedonean de a interveni pe litoralul vest-pontic, la trei momente principale: în vremea lui Filip II., a lui Alexandru cel Mare şi a lui Lysimachos.

Orașele vest-pontice, Filip al Macedoniei și regele scit Ateas

Sunt examinate întinderea stăpînirii lui Ateas şi limitele cronologice ale acesteia. Ateas pătrunde cu sciții săi în Dobrogea pe la mijlocul secolului IV, se stabilește aici și obține de la orașele grecești de pe țărm, de la Histria pînă cel mult la Odessos, plata unui tribut. Grecii nemulțumiți încearcă la un moment dat să nu mai plătească acest tribut, sprijiniți fiind cu sfatul sau cu fapta de Byzantion. Formațiunea getică din nordul Dobrogei sub conducerea lui ***rex Histrianorum*** refuză să accepte stăpînirea scitică în indiferent ce formă. Cele două forme de protest au fost foarte probabil legate între ele. Examinarea vestigiilor arheologice arată că secolul IV este unul nu numai de influență culturală scitică, cum fusese secolul VI, ci și o perioadă în care stabilirea unor grupuri scitice în Dobrogea este limpede atestată. Moartea lui *rex Histrianorum* a adus cu sine atît dispariția pericolului getic pentru Ateas cît și, cel tîrziu acum, sfîrșitul opoziției orașelor grecești, care nu se mai puteau aștepta la ajutor nici din

partea oraşului Byzantion, asediat de Filip II. Acest ultim fapt a provocat probabil şi o schimbare de atitudine a oraşelor vest-pontice, sau cel puţin a Histriei. Distrugerea zidului de incintă al Histriei în secolul IV trebuie pusă în legătură mai degrabă cu Filip II decît cu asediul oraşului de către Lysimachos în 313.

Campania lui Zopyrion

Despre titlul purtat de Zopyrion în cadrul stăpînirii macedonene (*praefectus Ponti* sau *praepositus Thraciae*), despre inamicul vizat de campania întreprinsă de acesta (geţi sau sciţi) şi despre data înfrîngerii sale (331 sau 326/25), izvoarele existente (Curtius Rufus şi Iustinus) oferă informaţii contradictorii. Sunt de preferat funcţia de guvernator al Thraciei şi data de 326/25 oferite de Curtius Rufus; în ce priveşte inamicul, cele două izvoare pot fi puse de acord, în sensul că Zopyrion şi-a suferit înfrîngerea undeva la nordul gurilor Dunării, în ceea ce poate fi înţeles drept *Sciţia*, însă regiunea este în bună măsură locuită de geţi, duşmanul care a nimicit oastea macedoneană. Episodul a avut drept urmare întreruperea temporară a stăpînirii macedonene pe litoralul vest-pontic.

Oraşele vest-pontice şi Lysimachos

Despre revolta oraşelor greceşti împotriva lui Lysimachos în 313 ne informează Diodor (19, 73). Cauzele revoltei constau în încălcarea autonomiei oraşelor de către macedoneni, în speţă în prezenţa unor garnizoane macedonene în oraşe. Conducerea revoltei îi revine Callatidei, la acea dată oraşul cel mai prosper şi mai puternic militar din regiune. Afară de Histria şi Odessos, numite explicit de Diodor ca participante la revoltă, mai trebuie luate în considerare celelalte oraşe greceşti la nord de Haemus, nu însă şi Mesambria şi Apollonia. “Tracii” care au dat ajutor revoltaţilor, probabil în schimbul unei plăţi, sunt identificaţi cu geţii din regiunea Bălţii Ialomiţei, de ambele părţi ale Dunării, unde descoperirile arheologice atestă o însemnată aglomerare de aşezări şi necropole pentru această perioadă, precum şi strînse legături mai ales cu oraşul Callatis. Trebuie respinsă ideea că revolta este consecinţa unei intervenţii diplomatice a lui Antigonos Monophthalmos prin intermediul metropolei Histriei, Miletul: tactica adoptată de aliatul acestuia, regele trac Seuthes, precum şi întreaga intervenţie antigonidă în regiune arată că acest diadoh nu a făcut altceva decît să profite de o ocazie care i s-a oferit. Nu există de asemenea argumente în favoarea unei rivalităţi pentru protectoratul asupra oraşelor greceşti între Lysimachos şi Dromichaites (care trebuie localizat în Moldova, nu în Cîmpia Română şi nici la sud de Dunăre) drept una din cauzele conflictelor între aceştia; nu există încă dovezi ale unui protectorat exercitat de vreun suveran get asupra oraşelor greceşti la o dată atît de timpurie. După înfrîngerea revoltei şi al doilea asediu al Callatidei, stăpînirea lui Lysimachos în regiune rămîne necontestată; după moartea sa, oraşele îşi recîştigă autonomia.

Relaţiile cu regatul Pontului şi cu Roma

În vremea lui Pharnakes I

În tratatul de pace încheiat în 179 între Pharkanes I. al Pontului şi suveranii din Asia Mică aliaţi impotriva sa sunt menţionate şi cîteva oraşe autonome: Herakleia, Mesambria, Chersonesos şi Kyzikos. Examinarea contextului internaţional al vremii, a relaţiilor dintre

orașele cuprinse în tratat cu regatele implicate în conflict arată că implicarea Mesambriei şi a Chersonesului se datorează în primul rînd raporturilor cu Herakleia, metropola uneia dintre ele, şi toate trei se află de partea regatului Pontului (în timp ce Kyzikos sprijină Pergamul). Implicarea lor în conflict este mai degrabă de natura unei neutralități binevoitoare sau a unor forme de sprijin material şi logistic pentru Pharnakes decît a unor intervenții militare active. Interesul născînd al regatului Pontului pentru orașele din jurul Mării Negre se manifestă încă în timpul lui Pharnakes prin încheierea tratatului din 155 cu Chersonesos şi probabil prin acordarea de sprijin oraşului Odessos.

În vremea lui Mithradates VI. Eupator

Este bine atestat faptul că orașele de pe litoralul vest-pontic au fost incluse în regatul circumpontic al lui Mithradates VI. Eupator la o dată cuprinsă între 114/107 şi izbucnirea primului război cu Roma. Stăpînirea lui Mithradates nu aduce atingere autonomiei oraşelor (spre deosebire de situația din regatul Bosporan şi de la Chersonesos), cu excepția atestării prezenței unor garnizoane pontice la Olbia, Histria şi Apollonia (foarte probabil şi în celelalte oraşe). Această relație este reciproc avantajoasă, din moment ce îi oferă suveranului Pontului accesul la triburile barbare din interior, de care avea nevoie pentru trupele sale de mercenari, prin intermediul relațiilor deja existente ale orașelor cu aceştia; grecii vest-pontici obțin în schimb protecția militară pontică împotriva presiunii mereu crescînde a barbarilor învecinați. Asupra felului cum a fost încheiată această relație oferă indicii o inscripție acefală din Mesambria, un decret onorific în cinstea unui necunoscut. Acesta, considerat binefăcător a patru oraşe (Mesambria, Histria, Tomis şi Odessos), este cinstit printre altele cu onoarea extrem de rară a înmormîntării înlăutrul oraşului său de baştină, ceea ce echivalează cu eroizarea sa. Examinarea analogiilor pentru această cinstire, precum şi a situațiilor de asemenea nu frecvente în care un personaj este onorat simultan de mai multe oraşe, arată că natura binefacerii trebuie să fi fost una politică; cel mai probabil personajul respectiv se afla într-o poziție de favoare pe lîngă un suveran sau o mare putere, din care se afla în situația de a acorda sau media binefaceri pentru mai multe oraşe în acelaşi timp. Dată fiind datarea inscripției, la sfîrşitul secolului II sau începutul secolului I a. Chr., singura mare putere susceptibilă de a deține o asemenea putere față de oraşele vest-pontice este regatul Pontului, iar binefacerea răsplătită de oraşul de baştină al personajului nostru cu o asemenea înaltă cinstire trebuie să fi fost încheierea alianței dintre Mithradates şi oraşe, care le asigura acestora protecția.

Primele contacte directe cu Roma

Principala chestiune aflată în dispută este datarea *foedus*-ului dintre Roma şi Callatis, singurul document de acest gen din Orientul grec păstrat în variantă latină. El a fost datat de majoritatea cercetătorilor în urma campaniei lui M. Terentius Varro Lucullus în anul 71 a. Chr., mai recent de unii cercetători, în principal pe considerente lingvistice şi de formular, mai devreme, în ultimul deceniu al secolului II a. Chr. sau la începutul celui următor, în mod izolat în jur de 140 a. Chr. sau după campania lui M. Licinius Crassus în 29/28 a. Chr. Principala obiecție față de datarea în anul 71 o constituie faptul că Roma nu obişnuia să încheie tratate de pe poziție de egalitate cu un duşman învins, cum era Callatis în acel moment. Această obiecție nu este atît de solidă cum poate părea la prima vedere: Politica Romei nu a fost niciodată rigidă, iar pentru acordarea unui statut privilegiat unor oraşe greceşti cucerite se găsesc bune

analogii în politica dusă în regatul Pontului de L. Licinius Lucullus, fratele lui Varro Lucullus, cei doi împărtăşind în general aceleaşi opinii politice. Dealtfel, examinarea împrejurărilor în care Roma acordă un *foedus* unui oraş grecesc arată că încheierea unor asemenea acorduri nu precede niciodată intervenția Romei într-o regiune, nu constituie o manieră de a-şi asigura un punct de sprijin, ci dimpotrivă succede instaurării dominației romane şi nu constituie de fapt un instrument de politică externă, ci acordarea statutului unui supus privilegiat. Campania lui Varro Lucullus pe litoralul vest-pontic s-a încheiat încă în anul 72, la începutul anului următor generalul se întoarce în Italia, lăsînd însă garnizoane romane la fața locului, ceea ce poate explica faptul că documentul a fost publicat în limba latină.

Sfîrşitul autonomiei

Înfrîngerea lui C. Antonius Hybrida în preajma Histriei de o coaliție condusă de bastarni are ca urmare – deşi oraşele greceşti nu s-au aflat probabil între acei "aliați din Moesia" pomeniți de **Cassius Dio** ca revoltîndu-se împotriva guvernatorului Macedoniei – o temporară întrerupere a stăpînirii romane în această regiune, accentuată de cuceririle lui Burebista. Relațiile sunt reluate abia în urma campaniei lui Crassus, iar în ultimii ani ai erei păgîne, odată cu misiunea în regiune a lui P. Vinicius, Ariston fiul lui Ariston din Callatis obține recunoaşterea mai vechiului *foedus* şi acordarea statutului privilegiat de *civitas foederata* din partea Romei pentru patria sa.

Relațiile cu alte oraşe greceşti

Relațiile cu oraşele greceşti de pe litoralul Mării Negre

Cele trei oraşe greceşti de pe țărmul românesc al Mării Negre nu formează o unitate decît prin însuşi acest fapt; în nici un fel nu alcătuiesc o structură comună în epoca autonomiei (şi, singure, nici mai tîrziu). Relațiile pe care le întrețin, mai intense cu vecinele lor de pe coasta bulgară şi de nord-vest a Mării Negre, nu ajung pînă la închegarea unei unități de acțiune politică sau chiar de alianțe de mai lungă durată. Orice asemenea acorduri, încheiate de regulă pentru a abate o primejdie comună sau pentru a acorda ajutorul cerut într-un moment de cumpănă militară, încetează odată cu atingerea scopului urmărit. În asemenea cazuri, alianța este încheiată, de regulă, pe considerente pragmatice, indiferent de precedente în relațiile reciproce (raporturile dintre Mesambria şi Apollonia) sau de înrudirea dintre oraşe (revolta împotriva lui Lysimachos, războiul pentru Tomis, relațiile dintre Callatis şi Apollonia). Însă în situații mai puțin presante, de apropieri politice care nu sunt marcate de necesitatea defensivei sau a unei acțiuni imediate, preferința oraşelor se îndreaptă în primul rînd spre *poleis* de aceeaşi origine (relațiile externe ale Herakleei, legăturile dintre Histria şi Olbia, apropierea dintre Olbia, Sinope şi Histria, legăturile Histriei cu Apollonia, orientarea relațiilor externe ale Mesambriei). Pentru oraşele doriene, în primul rînd pentru Herakleia, chiar relațiile comerciale par a urma aceeaşi orientare, ceea ce nu este valabil în acelaşi fel şi pentru oraşele ioniene (vezi exportul sinopeean, care se îndreaptă spre oraşele de la nord de Haemus şi în mult mai mică măsură spre cele de la sud de aceşti munți). În cazul oraşelor de origine ioniană, conştiința înrudirii şi a originii comune este mai des afirmată, inclusiv în documente oficiale. Asocieri ale mai multor oraşe pentru cinstirea unui singur personaj nu se întîlnesc decît tîrziu, în epocă mithridatică. Excepția notabilă de la această constatare, în condițiile absenței unor imperative urgente politice sau militare, o formează Callatis, ale cărei legături externe se repartizează destul de uniform între oraşe doriene şi ioniene. Această orientare însă

nu este rezultatul unei dezvoltări fireşti, ci al războiului pentru Tomis.

Cele mai vechi raporturi "personale" de care avem ştiinţă se îndreaptă mai cu seamă spre oraşe doriene, iar legăturile cu metropola sunt de asemenea bune. Războiul de la mijlocul secolului III a. Chr., care a cauzat o asemenea insolită aliniere de forţe în ambele tabere şi care a frînt preponderenţa politică a Callatidei în regiune, a stat aşadar la baza unei relative izolări politice a acestui oraş în perioada următoare şi a provocat, atît pe tărîmul alianţelor politico-militare cît şi (mai ales) pe cel al legăturilor "personale", o orientare aparte a acestui oraş, care nu mai apare în nici un fel legat de considerente de origine. Însă altminteri, şi fără a minimaliza rolul pe care îl joacă necesităţile politice pragmatice în alcătuirea alianţelor, în bazinul pontic pare a se fi menţinut mai îndelungată vreme decît în regiuni mai apropiate de centrul lumii elene înclinarea de a ţine cont de originea comună ca de un factor ce poate influenţa decizia politică. Aceasta se datorează probabil rarefierii determinate geografic, relativei izolări spaţiale dintre oraşele de pe ţărmurile Mării Negre (cu excepţia, desigur, oraşelor regatului Bosporan, care tocmai datorită apropierii geografice au evoluat şi politic altfel), ca şi absenţei unui centru de putere grecesc, unei "mari puteri" locale fără rădăcini în afara bazinului pontic, a cărei forţă de atracţie politică să distorsioneze evoluţia normală a raporturilor dintre oraşe.

Relaţiile cu oraşe greceşti din afara Mării Negre

Relaţiile externe ale oraşelor noastre cu oraşe din afara spaţiului pontic prezintă două direcţii principale: Prima, de-a lungul drumului de legătură între Marea Neagră şi Egipt, prin strîmtori şi de-a lungul coastei microasiatice; de-a lungul acestei axe există şi cele mai multe decretet onorifice, într-acolo trimite şi o bună parte a mărturiilor arheologice. A doua spre Atena şi regiunile apropiate, inclusiv Delos, şi aici acem de-a face exclusiv cu inscripţii votive şi funerare. În afara acestor două zone de concentrare mai există numai legăturile cu puternicul centru comercial Thasos, sanctuarul panellenic de la Delphi şi compet excentricele Cartagina şi Elea. Nici un fel de legături nu ne sunt atestate cu interiorul Greciei continentale, interiorul Asiei Mici sau Siria; aceasta e o diferenţă faţă de situaţia din vremea Imperiului, cînd pacea romană favoriza schimbul de persoane între Dobrogea şi jumătatea răsăriteană a Imperiului. Astfel devine evident că relaţiile externe fixate epigrafic ale oraşelor noastre, inclusiv cele pur personale, aşa cum se prezintă în inscripţiile funerare, se bazează pe schimburile comerciale. De-a lungul ţărmului răsăritean al Mării Egee şi prin strîmtori se importă vin şi ulei şi se desfac mărfurile ţărmului vest-pontic; în epoca elenistică, oraşele coastei microasiatice ocupă din nou primul loc în comerţul pontic, pe care îl pierduseră în epoca clasică în favoarea Atenei.

Raportul dintre relaţiile orientate în afară şi dinspre exterior este destul de neechilibrat; mai întîi numeric: 10 străini în oraşele noastre corespund la 28 de persoane din oraşele vest-pontice în străinătate. Aceştia din urmă sunt atestaţi mai ales prin inscripţii funerare; excepţiile le formează inscripţiile onorifice de la Delphi, care constituie probabil replica la primirea theorilor la Callatis şi la repetatele întrebări ale oraşului adresate oracolului, şi trimiterea ambasadei din Histria către oracolul de la Kalchedon. Altfel, inscripţiile păstrate oglindesc numai preferinţele particulare ale unor persoane: printre motivele numite sau implicite pentru a-şi părăsi patria temporar (ca în cazul studentului din Histria la Kyzikos, poate al familiei kallatiene la Delos) sau permanent (cum reiese în majoritatea cazurilor din inscripţiile funerare) se numără: studiul, căsătoria, slujba de mercenar, dorinţa de manifestare culturală (sau vînzarea ca sclav, în măsura în care poate fi luată în considerare, nefiind o

acțiune benevolă); cele mai multe inscripții nu spun ă nimic despre aceasta. Există posibilitatea ca unele dintre aceste persoane să fie nelibere şi să fi fost transportate în calitate de sclavi de pe țărmul vest-pontic în alte părți ale lumii greceşti; dar afară de cazul indicării explicite a statutului servil (ca în cazul celor doi sclavi de la Rheneia), el nu poate fi dedus numai din forma numelui, chiar în lipsa unui patronim; dimpotrivă, apariția *ethnikon*-ului la sclavi este, cu excepția actelor de punere în libertate, mai degrabă rară.

Cei mai mulți sunt atraşi de Atena, apoi de Alexandria. În cazul persoanelor libere, prosperitatea şi strălucirea culturală a acestor metropole vor fi jucat un rol important. Invers, există doar trei cazuri de persoane care se stabilesc pe țărmul vest-pontic (dintre care unul este întrucîtva incert, datorită stării fragmentare a inscripției). Inegalitatea se datorează probabil în primul rînd nesiguranței politice crescînde şi a frecventelor crize economice în oraşele vest-pontice. Dimpotrivă, aproape toate decretele onorifice discutate aici sunt acordate unor străini; aproape nici un cetățean din oraşele noastre nu este cinstit în străinătate (cu excepția decretelor de la Delphi). Desigur, emiterea de decrete de proxenie nu este o oglindă fidelă a relațiilor comerciale externe ale unui oraş; proxenii nu trebuie priviți, cum se credea ocazional, ca un fel de agenți comerciali; şi numai cazurile menționate aici arată că importul de considerabile cantități de vin din Thasos sau Rhodos sau al mărfurilor ateniene (ca şi al amforelor de la Herakleia sau Sinope) nu-şi găseşte corespondent în mărturiile epigrafice. Mai degrabă oraşele emit în epoca elenistică decrete de proxenie pentru a atrage comercianți din afară sau pentru a răsplăti acordarea de ajutoare excepționale ale unor persoane străine în situații de urgență, în care comunitatea avea mare nevoie de acestea; în acest sens, decretele de proxenie aduc mărturie pentru dificultățile economice ale unui oraş. Ca atare, rolul pe care îl joacă negustorii din regiunea mediteraneană în oraşele vest-pontice nu-şi găseşte corespondentul în foloasele aduse de comercianți vest-pontici din afara bazinului pontic (înlăuntrul acestuia, proporția este mult mai echilibrată): oraşele din Egeea aveau posibilități mai largei de alegere, puteau conta ocazional pe sprijinul unor monarhi elenistici şi de regulă nu au de-a face cu lăcomia unor şefi barbari.

În ce priveşte deosebirile între cele trei oraşe este de observat mai întîi că Tomis poate fi aproape complet exclus în acest context: cu o singură excepție, contactele externe ale oraşului (care sunt şi cele mai puțin numeroase) se limitează la bazinul pontic. Aceasta se poate datora dezvoltării mai lente a oraşului; în fond, decretele de proxenie se pot afla în legătură cu slăbiciunea economică a unui oraş, dar contactul cu un alt oraş şi cu cetățenii acestuia trebuia să fie existat deja, înainte ca decretul să fie emis. În epoca imperială, cînd Tomis devine mhtropoliz tou Euxeinou Pontou, relațiile externe ale oraşului se lărgesc şi se multiplică considerabil. Între Callatis şi Histria, primul loc îi revine, numeric vorbind, primului (22 de atestări față de 14); diferența constă însă mai ales în inscripțiiel funerare şi votive, căci numărul de decrete onorifice emise de cele două oraşe este aproape egal (cinci din Histria, patru din Callatis). Însă Histria pare a depinde în mai mare măsură de străini: în total 14 decrete sunt emise de Histria pentru străini dinlăuntrul şi din afara bazinului pontic, față de opt la Callatis, iar raportul dintre contacte intra- şi extrapontice este mai echilibrat la Callatis (4:4) decît la Histria (9:5). La cifre atît de mici, nici nu putem fi siguri dacă nu s-ar obține o imagine diferită dacă săpăturile arheologice de la Callatis ar fi la fel de extinse şi îndelungate cum sunt cele de la Histria: în ciuda acestei rezerve, cifrele, mai ales cele privind echilibrul dintre contacte intra- şi extrapontice ale oraşului Callatis, se potrivesc cu imaginea generală a stării de dezvoltare al celor două oraşe: Callatis îşi trăieşte apogeul în epoca elenistică, în timp ce strălucirea Histriei din epoca arhaică începuse să pălească.

În ce priveşte evoluţia temporală, se poate constata (excluzînd cele şapte inscripţii care nu pot fi datate) că, după începuturi modeste în secolul IV a. Chr. (3), majoritatea atestărilor datează din secolul III a. Chr. (12; 5 sunt databile în secolele III-II a. Chr.); în secolul II a. Chr., numărul lor începe să scadă (7; 2 databile în secolele II-I a. Chr.) şi din secolul I a. Chr. provin iarăşi numai 3 mărturii. Numărul inscripţiilor din secolul IV a. Chr. este în general foarte mic în oraşele noastre; în secolul I a. Chr., marile frămîntări politice datorate războaielor mithradatice, intervenţiei Romei, cuceririlor lui Burebista etc. duc la serioase tulburări ale legăturilor cu ţinuturi aflate în afara bazinului pontic. Perioada celor mai intense contacte este aşadar secolul III a. Chr. şi începutul celui de-al doilea, înainte ca barbarii şi crizele economice să se dovedească prea apăsătoare pentru oraşele noastre.

Relaţiile cu barbarii

Relaţiile cu geţii

Geţii în oraşe

Pentru epoca autonomiei, purtătorii de nume traco-dace nu sunt deloc atestaţi epigrafic în oraşele noastre; în schimb există mai multe menţiuni ale lor pentru epoca romană. Cauzele atestării epigrafice a purtătorilor de nume tracice în epoca romană spre deosebire de cea a autonomiei constau în, pe de o parte, forme de fixare epigrafică (liste de nume, mai ales de membri ai unor asociaţii şi colegii) care existaseră şi anterior, dar care în epoca romană se dezvoltă considerabil, permiţînd cuprinderea şi a unor categorii de populaţie aflate la un nivel social mai modest; ceea ce ar însemna că existase şi anterior cam acelaşi procentaj de autohtoni în oraşele greceşti, doar că aceştia nu erau surprinşi epigrafic. Pe de altă parte însă, cuprinderea litoralului vest-pontic în cadrele juridice şi administrative ale Imperiului Roman a avut consecinţe şi asupra structurii sociale a oraşelor greceşti (mai puţin asupra unora, cum este Callatis, care datorită statutului lor privilegiat se sustrag pentru o vreme acestor efecte ale stăpînirii romane): Pe de o parte constatăm în epocă romană că ascensiunea socială a unor purtători de nume trace nu este însoţită întotdeauna şi de abandonarea numelor specifice şi de preluarea unor nume greceşti sau romane. Pe de altă parte, militarizarea intensă a provinciei Moesia Inferior, colonizarea de veterani, urbanizarea şi a interiorului provinciei în forme greceşti sau romane nu a rămas fără urmări şi pentru oraşele greceşti ale litoralului, în sensul că ele îi atrag pe autohtoni mai mult decît înainte: urbanizarea întreprinsă de romani mai ales de la Traian înainte a făcut ca forma de organizare urbană să devină şi în ţinuturile trace şi moesice de interior principalul spaţiu de desfăşurare al vieţii sociale, mai cu seamă în ceea ce priveşte elitele, înlocuind astfel pînă la un punct vechile legături tribale.

De aici reiese aşadar că inexistenţa de nume autohtone în materialul epigrafic din epoca autonomiei se datorează pe de o parte unor deprinderi epigrafice diferite, pe de altă parte fie că în epoca autonomiei autohtonii erau mai puţin dispuşi (sau erau descurajaţi) să se stabilească în oraşele greceşti, fie că ei, odată stabiliţi acolo, se elenizează (cel puţin formal) mai rapid: prezenţa lor în oraşe (sau ascensiunea lor socială) este însoţită de abandonarea numelor trace şi preluarea unora greceşti, astfel că nu mai pot fi percepuţi ca autohtoni. pentru epoca autonomiei prezenţa autohtonilor în oraşe este documentată exclusiv arheologic şi nu permite urmărirea procesului de elenizare al acestora, spre deosebire de situaţia din oraşele nord-pontice. Autohtonii vor fi fost atraşi în oraşe de la bun început, atît din motivele demografice menţionate mai sus, cît şi – posibil – pentru a îndeplini anumite tipuri de activităţi în care dispuneau de anumită pricepere, sau pentru a constitui puncte de schimb cu

autohtonii din teritoriu sau de mai departe, cum ar fi sectorul X la Histria, fără să se poată însă constata o separare intenționată între greci şi geți. Dat fiind că au fost atraşi în oraşe abia ulterior sosirii grecilor, ei constituie în oraşele însele elemente izolate, nu comunități compacte şi coerente, ceea ce îi face cu atît mai expuşi asimilării. Probabil că de îndată ce porneau pe calea ascensiunii sociale, se lepădau rapid de însemnele exterioare ale apartenenței lor etnice inițiale, renunțînd în marea majoritate a cazurilor la artefactele ce le sunt specifice precum şi înlocuindu-şi numele cu unele greceşti, aşa încît la orice alt nivel social decît cel mai de jos (unde se mai foloseşte ceramica lucrată cu mîna) devin insesizabili.

Relațiile cu geții în teritoriile oraşelor greceşti

Modul de formare al teritoriului histrian este presupus de majoritatea cercetătorilor a fi fost unul paşnic, lipsit de conflicte cu autohtonii, întemeiat pe relatii contractuale cu aceştia. Aşezările din teritoriu, deşi locuite în bună parte – sau chiar majoritar – de autohtoni, dat fiind că vechimea lor nu o depăşeşte pe cea a oraşului însuşi, constituie rezultatul atragerii autohtonilor de către activitătile comerciale greceşti, iar unele din aceste aşezări, cum sunt Tariverde şi cartierul *extra muros* histrian, constituie nuclee greceşti stabilite în mediu indigen, cu functia de tîrg de schimburi, în care afluxul de autohtoni creşte treptat; aceeaşi indigenizare poate fi observată şi în necropola de inhumatie, initial cu caracter grecesc, de la Istria-sat. În teritoriu, principala fortă de productie o constituiau autohtonii, al căror statut juridic era analog celui al orasenilor semidependenti atestati în epoca elenistică. Lipsa fortificatiilor în teritoriul histrian, ca şi în jurul oraşului însuşi vreme de trei sferturi de veac după fondarea sa, subliniază încă odată caracterul paşnic al relatiilor cu autohtonii învecinati; faptul că Histria se înconjoară cu ziduri la mijlocul secolului VI a. Chr. nu înseamnă că aceştia deveniseră între timp agresivi sau redutabili, după cum arată prezenta înmormîntărilor de autohtoni în necropola tumulară a oraşului, care atestă aceleaşi bune şi strînse relatii între elitele autohtone şi cele greceşti; fortificarea se datorează mai degrabă faptului că între timp oraşul ajunsese în relatii cu triburi mai îndepărtate, care nu intraseră în sfera de actiune a conventiilor initiale; acestea nu pot fi, în acest moment, altii decît scitii aflati în expansiune, care exercitau, după cum arată aceleaşi descoperiri funerare, o influentă considerabilă asupra getilor din vecinătatea Histriei.

Teritoriul callatian are trăsături diferite, care îl apropie de cele ale celorlalte colonii doriene din cuprinsul Mării Negre, Herakleia şi Chersonesos. Amenajarea teritoriului are loc în conditii mai putin paşnice decît în cazul coloniilor ioniene şi are caracter de expansiune; autohtonii sunt de regulă helotizati; fortificatiile în teritoriu sunt mai numeroase; diferentele se pot datora însă şi pur şi simplu faptului că aceste colonii doriene au fost întemeiate mai tîrziu şi au avut de-a face cu o societate autohtonă mai evoluată şi mai redutabilă.

Relațiile cu formațiunile politice geto-dace

În Dobrogea pot fi identificate două formațiuni politice. Prima, de mai mare vechime, întindere, prosperitate şi forță, poate fi localizată în nordul Dobrogei, între limita de nord a teritoriului histrian şi Dunăre. Cele mai importante situri cercetate aici pînă în prezent sunt mormîntul princiar de la Agighiol, cetățile de la Beidaud şi Beştepe şi necropolele de la Enisala şi Telița. Această formațiune poate fi sesizată deja la finele secolului VI a. Chr., cînd este cea care, aflată sub suzeranitate scitică, se opune pătrunderii persane spre Dunăre. În secolul IV a. Chr., aici îşi avea sediul dinastul care se afla în relații diplomatice cu regatul odrys şi primea cadouri protocolare de la Kotys I.; tot aici trebuie localizat acel *rex*

Histrianorum care, în acord cu măcar unele din oraşele greceşti, îi opune cu succes rezistență regelui scit Ateas. Mai tîrziu, aici vor fi emise singurele monede geto-dace dobrogene, cele ale regelui Moskon, şi tot aici îşi are stăpînirea regele **Zyraxes** cel aliat cu **bastarnii**, care şi-a găsit sfîrşitul datorită campaniilor lui M. Licinius Crassus. Această formațiune s-a aflat în legături deosebit de strînse cu Histria şi evoluează în paralel cu puterea şi prosperitatea acestui oraş. Odată cu începutul declinului Histriei, şi această formațiune, care îşi atinge apogeul în secolul IV a. Chr., începe să decadă economic şi să se orienteze mai degrabă înspre noile puteri ridicate dincolo de Dunăre. Cealaltă formațiune dobrogeană se află în regiunea Bălții Ialomiței, pe ambele maluri ale Dunării, unde se constată o aglomerare de situri getice – cetăți, aşezări deschise, necropole, deşi lipsesc încă descoperirile de morminte princiare – şi de descoperiri monetare, creată într-o perioadă de timp relativ scurtă, în a doua jumătate a secolului IV şi în secolul III a. Chr.. Ea este mai puțin redutabilă şi prosperă decît cealaltă, se află în legături mai ales cu oraşul Callatis şi singura sa intervenție politică de oarecare amploare cunoscută este ajutorul acordat oraşelor greceşti revoltate împotriva lui Lysimachos.

Raporturile acestor formatiuni dobrogene cu oraşele greceşti au fost, datorită familiaritătii reciproce şi datorită comunitătii de interese politice şi economice, în general lipsite de ostilitate şi conflicte şi punctate de momente de ajutor militar acordat de barbari grecilor. Modificarea balantei de putere în zonă vine odată cu ridicarea formatiunilor geto-dace de dincolo de Dunăre începînd cu sfîrşitul secolului IV a. Chr. Acestea, mai putin expuse pînă atunci influentei greceşti civilizatoare, fără legături îndelungate anterioare cu oraşele greceşti şi deci putin înclinate să vadă în ele un centru de gravitat ie, un partener de relat ii sau un obiect de admirat ie, împreună cu noi barbari apărut i la Dunărea de Jos, celt ii, apoi bastarnii, exercită o presiune crescîndă asupra oraşelor, jefuindu-le teritoriile, storcîndu-le răscumpărări sau taxe de protectie, în general tratîndu-le ca pe nişte surse de venituri uşoare. Tratatele încheiate de oraşe cu asemenea formatiuni în încercarea de a reglementa întrucîtva acest tip de raporturi, suferă atît de pe urma obiceiului barbarilor de a nu le respecta, cît şi datorită instabilitătii funciare a acestor formatiuni, care fac cu neputintă o oarecare certitudine în relatiile cu barbarii. Sunt bine cunoscute cîteva din episoadele acestor raporturi, grație mai ales unor descoperiri epigrafice histriene, cele referitoare la **Zalmodegikos**, la **Zoltes** şi la regele **Rhemaxos**. Astfel, pe măsură ce lumea barbară în general, cea geto-dacă în special, se află în ascensiune, oraşele greceşti sunt tot mai slăbite şi mai amenintate, astfel încît sfîrşesc prin a accepta stăpînirea străină.

Această evolutie îşi atinge punctul culminant în vremea lui Burebista, care, după supunerea triburilor geto-dace, a bastarnilor şi **celtilor**, se îndreaptă spre litoralul vest-pontic, în parte profitînd de pe urma unei conjuncturi care făcea să nu aibă momentan rival în zonă, parte probabil pentru a da curs unor presiuni interne din sînul formatiunii pe care tocmai o crease. Politica lui Burebista față de oraşele greceşti nu constituie însă o continuare firească a politicii unui Dromichaites, Zalmodegikos sau Rhemaxos, dar cu mijloace sporite, ci o clară ruptură față de aceasta; căci Burebista nu se mulțumeşte să profite de pe urma relațiilor, paşnice sau amenințătoare, cu oraşele greceşti, ci amenință însăşi existența acestora, nu în urma unui plan politic foarte limpede conturat, ci fiindcă puterea formațiunii pe care o conducea era suficient de mare iar cea de rezistență a grecilor insuficientă.

Relațiile cu tracii din sud şi cu celții

Tracii din sud

Includerea Dobrogei în regatul odrys, atestată cel puțin în vremea lui Sitalkes, nu a lăsat nici o urmă vizibilă asupra oraşelor greceşti de pe litoralul românesc; ea se limitează probabil la subordonarea geților dobrogeni, cu menținerea raporturilor existente între aceştia şi oraşe. În secolul IV a. Chr., în vremea lui Kotys I, formațiunea din nordul Dobrogei se află în afara hotarelor regatului odrys şi conducătorul ei primeşte de la suveranul odrys cadouri de protocol ca de pe poziție de egalitate.

Regatul de la Tylis

Stăpînirea efectivă a celților în Balcani nu s-a extins la nord de munții Balcani, iar scăderea prosperității economice în sudul Traciei, cauzată de aceasta, nu se reflectă şi asupra Dobrogei.

Relațiile cu sciții

Cunosc trei etape: una în secolul VI a. Chr., cînd geții dobrogeni – mai ales din nordul Dobrogei – primesc şi asimilează influența culturală scitică, precum şi acceptă o formă moderată de suzeranitate scitică; a doua în secolul IV a. Chr., în vremea stăpînirii lui Ateas, căruia oraşele greceşti îi plătesc tribut; ultima în a doua jumătate a secolului II a. Chr., cînd Callatis bate monedă pentru o serie de "regi" sciți pe care răspînidrea acestor monede îi plasează mai ales în regiunea dintre acest oraş şi Dionysopolis.

Relațiile cu bastarnii

Legături directe între oraşele greceşti şi aceste neamuri nu sunt atestate. Instaurarea stăpînirii bastarne la est de Carpați poate să fi afectat oraşele greceşti mai ales din punct de vedere comercial, prin întreruperea schimburilor de mărfuri existente anterior cu geto-dacii de aici.

Dacii la Roma

Cucerirea unei părți a Daciei de către romani în epoca lui Traian şi crearea unei noi provincii a imperiului au încheiat, printr-o legătură stabilă, o stare de raporturi care se înfiripase de mai mult de două secole între Roma şi zona extrem-orientală a Europei.

Rezistența dacilor, acel mîndru popor danubian, fusese, după cum se ştie, îndelungată şi curajoasă. Diversele triburi geto-dacice (ramură nordică a tracilor din Peninsula Balcanică) ce trăiau în Carpați şi în oraşele greceşti de pe coasta Marii Negre fuseseră adunate într-o mare formațiune statală în cursul secolului I înaintea erei noastre de către regele **Burebista** care, în conflictul ce-1 opunea pe Cezar lui Pompei, se aliase cu cel din urmă. Lui Burebista i-au succedat o serie de conducători care au făcut expediții şi incursiuni pe teritoriul Imperiului roman în cursul secolului I e.n. In timpul lui Domițian, regele dac **Duras** a cedat tronul nepotului său **Decebal**; acesta, profitînd de armistițiul temporar cu romanii, s-a pregătit temeinic pentru înfruntarea decisivă cu puterea romană, care a început sub domnia lui Traian, în 101 şi a dus, în două campanii militare, la cucerirea, în 106, a unei însemnate părți a Daciei.

Dacă luăm în considerație evenimentele ce au avut loc în Dacia, în urma războaielor

lui Traian, ne uimesc două fenomene: rapida asimilare a latinității de către populația indigenă şi conservarea tenace a acestei latinități de-a lungul secolelor următoare, după aproape un secol şi jumătate de participare directă la viața Imperiului roman. Dacia a rămas ca o insulă puternic ancorată a Occidentului într-o lume îmbibată de limba şi obiceiurile greceşti ale capitalei Orientului — Bizanțul. Contribuția fundamentală şi determinantă a fost aceea a populației geto-dacice care nu a întîrziat să intre în armată şi în aparatul administrativ al provinciei, onoare şi privilegiu pe care Roma le acorda celor ce arătaseră că ştiu să lupte vitejeşte, chiar împotriva armatelor romane. Mai tîrziu, cînd au început în mod oficial să facă parte din lumea romană, preferințele dacilor s-au îndreptat cu precădere către activitatea militară, înrolîndu-se în garda imperială — pretorienii şi în equites singulares (garda călare). In aceste corpuri miliare, dacii au servit ani îndelungați, iar odată cu lăsarea lor la vatră, pe care o obțineau după un oarecare număr de ani (la început 16, apoi 26 şi mai tîrziu, 28) primeau ca recompensă *ius connubi* (dreptul de locuire) şi *ius civitalis (*dreptul de cetățenie); în mod deosebit era rîvnit acesta din urmă, deoarece dreptul deplin de cetățenie îi considera egali cu cetățenii romani. Aşa se face că garda călare, instituită de Traian, a ajuns în sec. III e.n., să fie constituită cu precădere din iliri şi **traci**, aleşi dintre soldații care îndepliniseră patru ani de serviciu şi se distingeau prin curaj în război. In afară de garda, de onoare, pretorienii erau folosiți în serviciile poliției citadine; erau la dispoziția prefectului pretoriului, încă de la instituirea acestora, adică din epoca lui Augustus. Tabăra pretorienilor din Roma era situată în locul unde se află în prezent noua Bibliotecă națională, în unul din punctele cele mai înalte ale oraşului. Cea a cavaleriei a fost descoperită în apropiere de San Giovanni, în Lateran. Cea mai mare parte a pietrelor funerare care amintesc ostaşi ce au aparținut gărzii imperiale au fost adunate în zona Esquilinus, între cele două tabere. Studierea inscripțiilor aflate pe aceste pietre funerare este de deosebit interes, deoarece, cercetîndu-le pe acelea care se referă la militarii daci, putem obține ştiri care aduc lumină asupra duratei serviciului lor militar (în general mai mare de 20 ani), asupra componenței familiei şi asupra **numelor** proprii, originare din **Dacia**. In mulțimea pestriță care umplea străzile şi piețele Romei antice (se consideră că încă de la începutul imperiului populația oraşului depăşea un milion de locuitori) dacii se remarcau prin costumul lor caracteristic: pantaloni lungi înnodați la glezne, tunică scurtă cu mîneci, acoperămîntul de cap în formă de căciulă (bonetă conică). Pe Columna lui Traian apar astfel, bărboşi şi cu plete lungi, dar e de crezut că în clima mai temperată a Mediteranei şi acest obicei să se fi simplificat. Femeile îmbrăcau, după cum se observă pe Columna lui Traian şi pe metopele de la Adamclisi — o cămaşă lungă plisată la gît şi pe piept, cu mîneci scurte.

Cea mai mare parte a inscripțiilor de care aminteam mai înainte sînt din sec. III. De la Caracalla încoace, aceste inscripții țin în mod deosebit să amintească patria de origine a defuncților. După nume se indica originea: natione Thrax (trac), **Bessus** (populație traca din zona actualei Bulgarii), Dacus. Printre cele mai vechi mărturii scrise despre dacii veniți la Roma se numără cea a lui Lucius Avilius Dacus, al cărui nume e sculptat pe un fundament de marmură din anul 70 e.n. (anterior deci cuceririi Daciei), găsită în sec. XVI în apropiere de Arcul lui Septimius Severus, în For. Etnicul Dacus a fost folosit şi ca nume de familie. O inscripție de acest gen a fost găsită pe Via Flaminia, unde în timpul imperiului se pare că au fost găzduiți ostatici de stirpe regală sau nobilă. Este vorba de inscripția sepulcrală pentru Zia, văduvă a regelui costobocilor, **Pieporus**, pusă de nepoții ei Natoporus şi Drilgisa, descoperită în timpul Renaşterii (şi apoi pierdută). **Costobocii** au locuit în zona Carpaților nordici şi au rămas independenți pînă la sfîrşitul sec. II e.n , ca şi alte multe triburi geto-

dacice.

Prezența la Roma a dacilor, în cohortele gărzii imperiale, este dovedită şi de numeroasele inscripții săpate pe plăcile de marmură dedicate împăraților, lungi liste ale numelor soldaților, împărțiți în cohorte. Alături de nume sînt indicate locurile de origine: Aurelius Valerianus Drubeta (actualul Drobeta-Turnu Severin), Antonius Bassinass Zermizegetusa, Titus Lempronius Augustus Apulum (Alba Iulia).

Savantul român Mateescu a efectuat în 1923 o atentă cercetare în legătură cu soldații de origine tracă amintiți în inscripțiile din Roma, descoperind peste 200 nume, dintre care aproximativ 120 dovedesc că soldații respectivi erau originari din Dacia; dintre aceştia 15 proveneau chiar din vechea capitală a lui Decebal — Sarmizegetusa. La oştenii din garda călare se indică mai rar localitatea de proveniență; în schimb e frecventă indicația generică a poporului: *natione Dacus*. Printre cei originari din Sarmizegetusa există un oarecare Claudiano, centurion din Cohorta a VI-a care, împreună cu alți cinci colegi, promovați concomitent cu el tribuni ai cohortei, închinase o dedicație împăratului Caracalla.

Se ştie că în epoca antică viața era relativ scurtă; rar se atingea vîrsta de 50 ani. Cazul lui Iulius Secondinus, *natione Dacus*, pretorian rechemat în serviciu, care a atins frumoasa vîrstă de 85 ani este cu atît mai relevant! Militarii daci care îşi satisfăceau serviciul la Roma aveau, ca şi alți provinciali, sanctuare unde-şi adorau divinitățile. în mod deosebit era venerat **„cavalerul trac"** pe care îl găsim adesea reprezentat pe stele funerare şi care pare să fi avut vreo două sanctuare la Roma. Mulți soldați daci au murit în timpul efectuării serviciului militar la Roma; alții s-au reîntors în oraşul de origine, unde au fost investiți cu însărcinări publice. Unii au preferat, însă după lăsarea la vatră, să rămînă în capitala romană, integrîndu-se în cel mai divers amalgam de popoare care s-a întîlnit într-un oraş antic.

Incă din ultima fază a perioadei republicane, dacii au fost prezenți la Roma, împreună cu ilirii şi alte popoare din Peninsula Balcanică. Au practicat aici diverse îndeletniciri, în special pe aceea de gladiator; ştim, de pildă, că la sărbătorirea triumfului de la Actium (31 î.e.n.)., în arene au luptat daci şi suebi. Meseria de gladiator corespundea spiritului combativ înnăscut al dacilor, dragostei lor pentru lupta individuală.

In apropierea Amfiteatrului se aflau cazărmile şi terenurile de exerciții ale gladiatorilor: mici arene după modelul Amfiteatrului, cărora le era dat numele de „ludus". Se cunosc numele a patru dintre aceste „ludus": Dacicus, Gallicus, Magnus, Matutinus, două dintre ele luîndu-şi deci numele de la naționalitatea gladiatorilor care le frecventau: Dacicus şi Gallicus. Existența unui edificiu care purta titlul de „Dacicus" demonstrează aşadar că un număr considerabil de daci exercitau profesiunea de gladiator.

Ştirile epigrafice ajunse la noi asupra vieții dacilor la Roma sînt mărturia unei existențe liniştite, petrecută mai ales în serviciul militar, desfăşurat într-un mod exemplar. Nu există mărturii asupra participării lor la viața politică a oraşului care îi găzduia.

Daco - Geții

Dacii si getii par sa fie popoare fratesti, provenind din acelasi trunchi, acela al tracilor. **Tracii** insisi erau un popor foarte numeros, asemenea inzilor, cum spunea **Herodot** in "Istoria". **Strabo** in "Geografia" sa mentioneaza faptul ca "dacii au aceeasi limba ca si getii", astfel incât printr-un proces de "sinteza teoretica" i-a numit daco-geti, necunoscând ca acest popor nu a existat in fapt, ci faptul ca diferentele locale ce ii defineau nu puteau altera profunda lor originalitate, poate chiar identitate. Pliniu cel Batrân scrie ca getii sunt "numiti daci de catre romani". Oricum **daco-getii** sunt practic locuitorii actualului teritoriu românesc cuprins intre Carpati, Dunare si Marea Neagra, incepând din Hallstatt-ul mijlociu. **Tucidide** localizeaza getii "dincolo de Haemus (Balcani), intre fluviul Istros (Dunare) si Pont Euxinus (Marea Neagra)".

Acest fapt ne indreptateste sa vedem in acesti geto-daci stramosii legitimi prin posesiunea pamântului ce este si astazi teritoriul României si prin continuitate istorica. Fiind un popor recunoscut ca având buni luptatori, daco-getii s-au constituit in epoca fierului intr-o entitate etnica, lingvistica, economica si de civilizatie care a culminat in timpul domniei lui **BUREBISTA** (82-44 i.C.) care a fost un cuceritor, reusind sa construiasca un adevarat imperiu ce se intindea de la muntii Haemus la Carpatii Padurosi si de la Dunarea Mijlocie la gurile Bugului si litoralul vestic al Pontului Euxin.

Popor cu vocatie spirituala de exceptie, geto-dacii au avut pantheon de divinitati majore, cum ar fi **ZAMOLXES**, preot zeificat in ipostaza uraniana,stapânul cerului si al pamântului, si zeita BENDIS, zeita Lunii, adorata de femeile dace si zeita casei, **HESTIA**. ZALMOXIS, i-a initiat pe daco-geti in secrete mistice de nepatruns, invatându-i ascetismul si initiindu-i pe cei alesi in calea spre apoteoza. Josephus Flavius vorbeste despre "sfintenia dacilor", numiti "pleistoi", pe care ii apropie de Esenieni. Nobilii daci (tarabostes) erau purtatorii unei bonete

speciale cum arata **Dio Casius** si **Iordanes**. Alte divinitati din acest spatiu carpato-istrio-pontic, sunt mentionate de **Vergiliu** si de Ovidius, marii poeti latini. Este vorba despre mari divinitati agrare si razboinice similare cu cele din mitologia greco-romana similitudini ce conduc la ideea unui panteon stravechi comun acestor civilizatii, cea geto-dacica si cea greco-romana. Istoricul Iordanes, nascut in spatiul pontic, face o adevarata apologie a preotimii geto-dace, pe care o considera detinatoarea secretului scrierii si a stiintelor adevarate (matematica, astronomie), stiinta incifrata in piatra sanctuarelor si reala sursa de principii filosofico-morale si juridice ale Antichitatii.

Statul lui Burebista este in fapt o monarhie militara. Unificarea triburilor geto-dacice nu supravietuieste mortii marelui conducator. Burebista a murit in acelasi an cu **Cezar** (44 i.H.), iar imperiul stapânit de el se destrama in patru, apoi in cinci formatiuni politice. Cea mai insemnata dintre ele este situata in zona Muntilor Sureanu, alcatuind un nucleu statal ce va avea ca regi mari preoti ca **Deceneu**, **Comosiscus** sau **Corylus**.

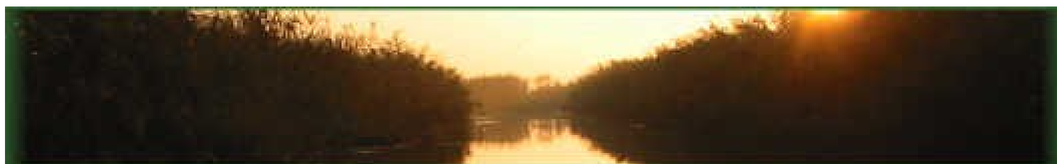
Acest nucleu statal are capitala la **SARMIZEGETUSA** in Muntii Orastiei, in jurul careia s-a construit un complex de fortificatii incepute de Burebista si finalizat de **Decebal**. Complexul de fortificatii cuprinde cetatile Sarmizegetusa - capitala Daciei, Gradistea, **Costesti**, **Blidaru**, **Piatra Rosie**, **FeteleAlbe** si altele, si reprezinta unul dintre cele mai dezvoltate complexe de acest tip din epoca.

Delta Dunării

Ea însăşi o importantă ramură a tracologiei, geografia este şi un instrument al lingvisticii (**geografia lingvistică**), cu ajutorul căruia se poate întreprinde cartarea diferitelor fapte de limbă şi, prin acest procedeu, stabilirea extensiei în spaţiu a limbilor şi dialectelor traco-dacice. Din păcate, astăzi dispunem de prea puţine instrumente de lucru geografice ale acestui spaţiu, unele din cele fundamentale rămânând un deziderat, şi mă gândesc în primul rând la un lexicon geografic şi la o hartă completă a teritoriilor locuite în vechime de traco-daci.

Există în aceste ţinuturi anumite regiuni care, prin unitatea lor firească, se cer studiate monografic. Între acestea şi delta Dunării, la al cărei statut special contribuie şi faptul că schimbările morfologice petrecute din antichitate şi până azi au fost mult mai profunde decât în alte regiuni, de uscat, cum s-a întâmplat de altfel şi în zonele de vărsare ale altor râuri, de pildă cele ale Nilului ori ale Padului, mai bine cunoscute.

Comunicarea de faţă îşi propune, pe de o parte, să inventarieze cunoştinţele celor vechi despre locul de vărsare a fluviului, iar pe de cealaltă, în măsura în care se va putea decanta adevărul de fantezist, să reconstituie forma pe care o avea Delta în antichitate, înţelegând prin aceasta aproximativ perioada secolelor VII aC-VI pC.

Părintele istoriei, **Herodot**, este şi de această dată primul care vorbeşte despre gurile Istrului ca despre o realitate geografică, într-o epocă în care cunoştinţele geografice ale omului de rând se limitau la lumea eroilor lui Homer, adică la ţinuturile din jurul Mediteranei. Informaţiile lui sunt, cum însuşi mărturiseşte, tulburi, auzite fie de la tracii aflaţi mult mai la sud, fie de la mixelenii din nordul Pontului, de la Olbia (la gura Niprului) ori Tyras (pe Nistru). Astfel, după ce, în 2. 33 ne spune că fluviul *"se varsă în Pontul Euxin la Istria, colonie a Miletului",* în 4. 47 găsim prima menţiune din istorie a numărului gurilor Dunării: "Istrul cu cinci guri" spune el. Ceva mai departe, în 4. 89, povestind despre campania lui Darius în ţinuturile **sciţilor**, într-un episod despre nişte ionieni aliaţi ai regelui pers, conduşi de un oarecare Mandrocles, el scrie: *"de la ţărmul mării, (Mandrocles) urcă fluviul cale de două zile şi începu să lege malurile printr-un pod, la cotul fluviului unde se răsfiră gurile Istrului"*. Din păcate nu putem calcula mai precis distanţa parcursă de greci de la mare până la punctul în care începe separarea. Dacă am folosi distanţele medii parcurse într-o zi de navigaţie, pe care Herodot le dă într-un alt loc, şi anume 60-70000 de braţe (110-130 km.), am obţine cam 220-250 km., măsură cu totul disproporţionată. Poate mai aproape de adevăr ne-am afla dacă am face o altă socoteală: Din cap. 101 aflăm că de la Borysthenes (Niprul de azi) până la intrarea pe Dunăre se fac 10 zile. Traseul acesta, pe lângă ţărm, şi ţinând cont că trebuiau ocolite bancurile de nisip de care vom vorbi mai jos, măsura cam 400 km., ceea ce dă o medie de 40 km. pe zi. Putem deci presupune, cu mare aproximaţie, că distanţa făcută de greci pe Istru va fi fost, luând în calcul şi încetinirea datorată pe de o parte plutirii contra curentului, pe de alta prudenţei impuse de apropierea geţilor duşmani, de cel mult 50-60 km.

Următoarea menţiune importantă apare două secole mai târziu, la Apollonios din Rhodos, un gramatic grec ce a trăit între 295 şi 230, care ne spune că la vărsarea Dunării se găseşte o mare insulă, de formă triunghiulară, cu baza înspre mare şi cu vârful spre interior, în dreptul căruia braţele Istrului se desfac spre a o cuprinde.

Aproape contemporan cu Apollonios, un alt autor, Skymnos din Kios (250-180), într-un poem geografic, precizează afirmaţia antecesorului său spunând că Istrul are cinci guri şi că :

"Se povesteşte că are în mijlocul lui multe insule mari.
Dintre acestea, una aşezată între mare
şi gurile lui, nu este mai mică decât Rhodos
şi se numeşte Peuce, din pricina unui însemnat număr
de pini. Apoi după ea – în mare –
e aşezată insula lui Ahile. "

Cei doi autori greci pun în circulaţie o temă reluată de mulţi geografi de mai târziu, cea a insulei de la gurile Dunării şi a numelui ei (în greceşte peuke înseamnă pin, dar nu putem fi siguri că numele este într-adevăr grecesc). Încă două generaţii mai târziu, Polybios, istoricul grec ce a trăit între 203 şi 120, deşi pomeneşte doar în treacăt despre ceea ce ne interesează, ne transmite totuşi o informaţie de mare importanţă. Citez pasajul cu pricina din "Istoriile"

sale:

"Cum Istrul se aruncă din Europa în Pont prin mai multe guri, la vărsarea lui, pe o lungime de aproape 1000 de stadii [cam 178 km. , ceea ce este mult exagerat, deşi el ne asigură că a fost riguros măsurat] s-a format din mâlul adus de aceste guri – şi se menține şi acum – un banc de nisip, departe de uscat cale de o zi… Corăbierii îl numesc Stethe (Piepturi)*"*. Analizând fenomenul, conchide că dacă el va continua în acelaşi ritm, într-o bună zi şi marea Maeotis (Marea Azov de azi) şi Pontul Euxin vor fi înnămolite. Fără îndoială că este o afirmație naivă, dar ce trebuie să reținem este că cei vechi constataseră apariția acestor bancuri şi faptul că ele se datorează cantităților de aluviuni neobişnuit de mari aduse de fluviile ce se varsă în Marea Neagră, şi în special de Dunăre, a cărei deltă se modifica sensibil pentru oamenii acelor vremuri.

Cam asta se ştia în vremea când apare **Strabon** (64a-25p), primul geograf în adevăratul sens al cuvântului de la care s-au păstrat texte semnificative. Cartea a şaptea a "Geografiei" lui tratează sud-estul Europei – unde sunt şi teritoriile tracilor şi dacilor – , iar despre Istru el scrie, în cap. 3:

"La revărsarea Istrului se află o mare insulă cu numele Peuke. Există şi alte insule, dar mult mai mici, unele mai sus de Peuce, altele spre mare. Căci fluviul are şapte guri. Cea mai mare dintre ele se numeşte Gura Sfântă (Hieron Stoma în greceşte) *pe care se ajunge la insula Peuke după o plutire de 120 st.* [22, 2 km.] *contra curentului. Mai încolo de această insulă a construit Darius podul de vase. Aceasta este totodată prima gură de vărsare pe partea stângă când intri în Pont; celelalte se întâlnesc de aici în continuare, navigând pe lângă țărm, spre Tyras. De acest din urmă fluviu cea de a şaptea gură a Istrului se află la 300 st. depărtare* [55, 5 km., în realitate peste 90]. *Între diferitele lui guri se găsesc insulițe. Trei dintre brațele de vărsare, şi anume cele din continuarea Gurii Sfinte, sunt mici; celelalte sunt mult mai mici decât Gura Sfântă, dar mai mari decât acestea trei. "*

Şi, puțin mai jos, adaugă: *"De aici până la fluviul Tyras calea pe mare este de 900 st.* [166. 5 km]*",* iar în cap. 6 *:"De la Gura Sfântă a Istrului, la 500 st. depărtare* [92. 5 km.] *se întâlneşte orăşelul Istros… , apoi la 250 st* [46, 25 km.], *al doilea orăşel, Tomis"*. Observăm că Strabon reia aproape toate afirmațiile celor de dinaintea sa. Noutatea constă în numărul de şapte guri, fața de predecesorii săi care ştiau de doar cinci, şi în precizarea distanțelor pe care le-a aflat de la oameni care merseseră în acele locuri, după propria afirmație. Este cazul să spunem că poate nici nu este atât de important numărul gurilor, atâta vreme cât cei vechi înțelegeau prin acest apelativ nu numai locurile prin care un fluviu se vărsa efectiv în mare, ci toate brațele şi canalele importante (probabil navigabile), indiferent dacă ele aveau sau nu ieşire la mare. Cum am văzut mai jos, şi cum vom vedea şi în continuare, sunt autori care numără între acestea şi brațe înfundate. Şi mai limpede reiese acest lucru dintr-o afirmație a lui Herodot care, vorbind într-un loc despre fluviul Araxes, spune că el are 40 de guri din care una singură se varsă în marea Caspică, restul înnămolindu-se.

Pomponius Mela, geograf de pe la jum. sec. I pC, nu aduce date noi ci, printre alte informații, destule eronate, ne mai spune o dată că "sunt şase insule între gurile Istrului: cea mai cunoscută şi mai mare dintre ele fiind Peuce" şi că "Istrul se varsă la istrieni", lucru inexact dacă înțelegem prin aceasta că Istria era la Istru. Într-o inscripție locală, care transcria textul unei scrisori adresată în anul 44 dC. de Flavius Sabinus, guvernatorul Moesiei, istrienilor, se spune între altele: *"oraşul este atât de departe de gurile fluviului"*. Pe de altă

parte însă, dintr-o altă inscripție, care preciza pe la anul 100 hotarele cetății (celebra horothesie a lui Laberius Maximus), aflăm că istrienilor li se acordă dreptul de a pescui pe gura Peuce, care se învecinează cu teritoriul lor, deci afirmația lui Mela trebuie interpretată mai degrabă din punct de vedere juridic.

Sfârşitul secolului I, mai precis anul 77, aduce prima operă care prezintă amănunțit gurile Dunării, oferind şi informație nouă. În acest an Caius Plinius Secundus, eruditul roman care avea să moară doi ani mai târziu studiind, la Stabiae, erupția Vezuviului, îşi publică Istoria Naturală în 36 de cărți (deşi avea materiale pentru 170 pe care, probabil, intenționa să le redacteze mai târziu). În câteva capitole din cartea a IV-a el vorbeşte despre provinciile dunărene ale imperiului, iar despre gurile Dunării aflăm următoarele:

"Primul braț este al Peucei, numit astfel din cauza insulei Peuce, de care este cel mai apropiat; el este absorbit de o mlaştină mare de 19 mp. Din albia acestui braț, mai sus de Histropolis, se formează un lac de 63 mp. în circumferință, numit Halmyris. Brațul al doilea se numeşte Naracustoma, al terilea Calonstoma lângă insula sarmatică; al patrulea Pseudostomon cu insula Conopon Diabasis, al cincilea Borion Stoma şi al şaselea Psilon stoma." După Pliniu erau deci 6 guri.

Să zăbovim puțin asupra acestor date, începând cu numele gurilor, pe care le vom întâlni şi mai târziu.

Naracon (menționată şi de Ptolemeu, **Arrian** şi Apollonius Rhodius sub forma Narekon), cea de a două gură de la sud spre nord, este cu siguranță un nume scitic care însemna "îngust" (căci narăg în limba ossetinilor, singura descendență modernă a limbilor vorbite de uriaşul grup scitic înseamnă "îngust" şi este înrudit cu englezul narrow).

Numele următoarelor guri sunt greceşti şi înseamnă, în aceeaşi ordine de la sud spre nord,

Calon stoma=gura Frumoasă

Pseudostomon=gura Falsă

insula Conopon Diabasis=Vadul Țânțarilor

Borion stoma=gura Nordică

Psilon stoma=Gura Goală (Pustie), probabil fără stuf, ca celelalte.

În plus, Pliniu vorbeşte de un lac al cărui nume era Halmyris. Ştim de la alți autori că aici se afla o cetate cu acelaşi nume, ultima pe drumul roman sud-dunărean, pe malul lacului. Ea este numită fie Halmyris, ca aici, fie Salameir (de la latinul popular salamoria), fie Salmuris ori Salmorude în limba băştinaşilor, toate însemnând "apă sărată" (de unde în rom. saramură, în fr. saumure), dovedind astfel că lacul în cauză este un fost golf la mare, de vreme ce apele sale sunt sărate. Fără îndoială el este Razimul de azi, ori Razelm, formă poate nu atât de incorectă, dată fiind sonoritatea acelui -zelm final, atât de apropiată de Salm- din numele citate. Circumferința de 63 mp. (cam 43 km.) este mult mai mică decât cea a lacului de azi, dar despre aceasta

ceva mai jos.

Continuând prezentarea mărturiilor vechi, să amintim în treacăt şi pe Dionysios Periegetul – care, contemporan cu Pliniu, ne spune că Istrul are doar cinci guri – şi să ne oprim apoi la Ptolemeu, cel mai mare geograf al antichității, care a trăit între 90 şi 168. În lucrarea sa Îndreptar geografic el înşiruie cele mai multe din localitățile importante cunoscute pe întreg întinsul imperiului roman pe toate cele trei continente şi, mai mult, pentru fiecare ne dă câte o pereche de coordonate, obținute fie din lucrări mai vechi găsite în biblioteca din Alexandria unde a trăit toată viața, fie din măsurători făcute la fața locului de diverşi călători ori chiar de funcționari imperiali (din ordinul autorităților romane care i-au acordat tot sprijinul). Este aşadar o lucrare de cartografie, prima şi unica de acest fel păstrată din antichitate, din care vom lua şi noi descrierea gurilor Istrului de mai jos (v. fig.2).

Spune Ptolemeu, în c. 3, cap 1 şi urm. :

"De aici (adică de la Dinogeteia) ordinea este astfel:
prima despărțire a gurilor e cea de la oraşul Nuiodunos
[=Noviodunum la alți autori, azi Isaccea] 54 50/46 40
de aici partea cea mai din sud, înconjurând o insulă numită Peuce,
a cărei poziție este 55 20 / 46 30
se varsă în Pont prin gura numită Sfântă ori Peuce, având poziția 56/46 15
cea mai de de nord se desparte şi ea la aşezarea 55/46 15
şi partea mai nordică a aceste despărțiri se desparte şi ea la poziția 55 30/47
apoi cea mai de la sud revărsându-se se opreşte puțin înainte de de vărsarea în Pont
cea mai de la nord însă, făcând un lac care se numeşte Thiagola, mai la nord, lac a cărui poziție este 55 40/47 15
se varsă în Pont printr-o gură care şi ea se numeşte Thiagola (ori Psilon) a cărei poziție este 56 15/47
iar cea mai dinspre sud din a doua despărțire se desparte şi ea la aşezarea 55 20/46 45
şi partea mai nordică a acestei bifurcări se varsă în Pont printr-o gură numită Boree () cu poziția 56 20 /46 50
iar cea mai sudică se desparte şi ea la poziția cu coordonatele 55 40 /46 30
şi partea mai sudică al acestei bifurcări se varsă în Pont printr-o gură numită Nar(i)kios a cărei poziție are coordonatele 56 10 / 46 20
iar partea cea mai de nord se împarte şi ea la poziția cu coordonatele 56 /46 40
şi partea mai nordică a acestei bifurcări se varsă prin gura Pseudostoma,
a cărei poziție este 56 15 / 46 40
iar cea mai din sud se varsă prin gura numită Kalonstoma, a cărei poziție este 56 15 / 46 30"

Interesant este cel de-al doilea nume al gurii Psilon, anume Thiagola, căci, aflându-ne la jum. sec. II, în plină romanizare, el ar putea fi transcrierea unui nume local în care cea de a doua parte, -gola, ar fi chiar latinul popular gula/gola de unde româna l-a moştenit pe gură. Asupra lui Ptolemeu vom reveni puțin mai jos.

În sfârşit, ultima mențiune însemnată despre acest subiect o aflăm la Flavius

Arrianus, contemporan cu Ptolemeu, (95-175) . Din Periplul său aflăm că :

-între Psilon şi cea de a doua gură (nenumită, care trebuie să fie însă Boreion de la ceilalți autori) sunt 60 st (11. 1km)

-între cea de a doua şi Calon=40 st. (7. 5 km.)

-între Calon şi Naracon = 60 st

-iar între Naracon şi Hieron 120 st. (22. 2)

În continuare, el face o legătură importantă între Hieron şi oraşele dinspre sud:

-de la Hieron la Istria: 500 st. (92. 5 km.), apoi până la Tomis 300 (55 km) şi tot atât de aici până la Callatis.

Până la sfârşitul antichității puțini autori au mai vorbit despre gurile Dunării şi doar în treacăt, informațiile lor nemaifiind originale, uneori chiar total anacronice, şi de aceea nici nu-i voi aminti.

Cam acestea sunt textele antice importante care vorbesc despre gurile Dunării. Ce putem aşadar extrage din ele?

În ciuda aparentelor nepotriviri, izvoarele principale concordă de fapt în întregime: dacă pentru Strabon şi Ptolemeu Istrul are şapte guri (deşi foarte probabil nu aceleaşi), Pliniu numără doar şase –lipseşte brațul înfundat amintit de Ptolemeu, însă numără şi Pseudostoma care prin chiar numele ei (Gura falsă) ne arată că nu era chiar un braț – trebuie să fi fost ieşirea vreunui canal mai îngust – în timp ce Arrian nu-l pune nici pe acesta la socoteală, obținând astfel doar cinci guri. Probabil aşa vedea lucrurile şi Herodot. Aceste cinci guri adevărate erau, de la nord spre sud,

Psilon stoma – Gura Pustie (numită şi Thiagola de către Ptolemeu), foarte probabil Chilia de azi.

Boreion stoma – Gura nordică, cu nume greu de explicat atâta vreme cât ea nu era cea mai nordică dintre guri, probabil Sulina.

Următoarele guri, mult mai mici, cum spune Strabon, sunt

Pseudon stoma – Gura Falsă

Calon stoma – Gura frumoasă şi

Naracon stoma – Gura Îngustă, cum am văzut.

În sfârşit, cea pe care Pliniu o numeşte Peuce, Strabon şi Arrian Hieron iar Ptolemeu, parcă vrând să-i împace, şi Peuce şi Hieron, ridică prima problemă: este ea, cum susține majoritatea cercetătarilor (mai ales geografi) gura Sfântu Gheorghe ori nu? Se

referă Pliniu şi Strabon, cu nume diferite la aceeaşi realitate ori nu?

Dacă măsurăm distanţele pe care Strabon le dă de la această gură, anume 900 st. (166. 5 km.) de la ea până la Tyras (Nistru) şi 500 (92. 5) până la Istria, deşi destul de departe de realitate, ele par să indice totuşi braţul Sfântu Gheorghe. La aceste argumente se adaugă şi cel onomastic, fiindcă o mulţime de locuri de pe coastele mărilor considerate în antichitate sacre (şi de obicei atribuite unui zeu sau altul) au primit în era creştină numele unor sfinţi. Ele erau cu precădere promontorii ori capuri geografice pe care se construia câte un altar ori un templu, fapt ce mă face să presupun că şi în sudul Deltei Dunării acest nume fusese iniţial purtat de o proeminenţă a ţărmului şi de aici el a trecut asupra braţului apropiat. Dacă însă dăm crezare mărturiei lui Plinius, acest prim braţ al Istrului pornea din lacul Halmyris-Razelm şi trecea printr-un alt lac mai mic. Topografic, această situaţie concordă cu complexul Razelm-Babadag. Este aşadar posibil să fi existat în vechime un braţ al Dunării care să se fi vărsat în lacul Razelm?

Părerea mea este că un asemenea braţ a existat: el pornea din Razelm, trecea prin actualul lac Bababdag, pe Valea Nucarilor şi se unea cu Dunărea undeva lângă Isaccea. Iată argumentele:

-mai întâi această realitate ar corespunde perfect descrierii lui Plinius, autor care, cum dovedeşte şi în alte locuri, are informaţii extrem de precise, el însuşi fiind un cercetător scrupulos (într-un loc din cartea a treia râde de neseriozitatea grecilor care aşează insulele aşa-numite Electride într-un loc al Adriaticii unde el, cercetând, nu a găsit nici o insulă)

-doar astfel putem obţine o insulă – identificabilă cu Peuce – pe care ar forma-o porţiunea de uscat dintre Valea Nucarilor şi cursul actual al Dunării şi al braţului Sf. Gheorghe, pe care se află azi muntele Beştepe. Aceasta întruneşte toate caracteristicile atribuite ei de diferiţii autori antici, şi anume:

- se află între braţele Istrului, la vărsarea acestuia (Strabon şi alţii)

-are formă triunghiulară, cu baza spre mare (Apoll. Rhod.)– şi luând în considerare şi faptul că, aşa cum vom vedea, lacul Razelm era chiar un golf, insula se afla, de fapt, la mare.

-are o mărime comparabilă cu a Rhodosului (Scymnos).

-se găsea la o distanţă de mare nu mult diferită de cei 120 st. (22km) amintiţi de Strabon, iar vârful ei era lângă Isaccea (Noviodunum) unde ştim că Darius, imitat mult mai târziu de Valens, a construit un pod de vase lângă care se afla şi prima bifurcaţie a braţelor.

-argumentul cel mai convingător ne este însă oferit de Ptolemeu : dacă facem o comparaţie între figura schematică a braţelor Istrului – pe care am refăcut-o în fig. 2 după coordonatele date de el – şi conformaţia actuală a Deltei, observăm pe de o parte că ele diferă încă de la prima bifurcaţie, care se află azi nu la Noviodunum (Isaccea) ci mult mai sus, aproape de Tulcea de azi (Aegissos în antichitate, fie nemenţionat de

Ptolemeu, fie greşit numit Sitioenta), iar încrengătura braţelor în continuare este cu totul alta. Dacă însă dăm la o parte braţul cel mai sudic de pe harta lui Ptolemeu, toate aceste dificultăţi dispar, schema astfel obţinută corespunzând perfect situaţiei cartografice actuale, ceea ce înseamnă că şi Ptolemeu cunoştea un braţ al Dunării aflat mult mai la sud de cele existente astăzi.

-să adăugăm la acestea şi argumentul că numele Istriei, la fondarea sa în sec. VII, trebuie să fi avut totuşi o noimă, şi oraşul să fi fost măcar în apropierea, dacă nu chiar pe malul Istrului. În ipoteza prezentată, Istria se afla într-adevăr în locul pe unde corăbiile ieşeau la mare după ce coborâseră pe braţul Peuke.

Lucrările de morfologie geografică istorică pe care le-am citit şi geografii cu care am stat de vorbă mi-au confirmat că nu este nici o obiecţie serioasă împotriva acestei ipoteze. Din aceleaşi surse am aflat şi alte lucruri interesante care ne pot ajuta să reconstituim mai bine forma Deltei în acele vremuri. Fără să intru în detalii, voi menţiona pe cele mai importante:

-niciunul din braţele Dunării nu avea nici lungimea şi nici forma de astăzi:

-albia principală a Chiliei era probabil unul din canalele mai sudice ce se formează astăzi din acest braţ şi, într-adevăr, din el se desprindea o ramificaţie care se înfunda în faţa grindului Letea. Acest grind era probabil Conopon Diabasis, una din cele două insule aşezate de Pliniu la guri, cealaltă fiind actualul grind Caraorman, între braţul Sulina şi Sf. Gh. Numai aceste două locuri ale Deltei sunt pe vechiul uscat, şi au o înălţime de până la câţiva metri şi pământ ferm, restul fiind la origine sol aluvionar sau încă mlaştină, şi azi în permanentă schimbare. Se ştie., de pildă, că microdelta Chiliei, care are acum 26 km. lungime şi 10 în lăţime, nu exista la sf. sec al 19-lea, deci cu numai 100 şi ceva de ani în urmă!. Insule întregi îşi schimbă poziţia după câte o furtună mai mare, apar şi dispar guri de canale peste noapte.

-braţul Sulina a avut la mijlocul albiei acea sinuozitate în forma literei M, care azi formează braţele vechi, în timp ce porţiunea dreaptă, pe care se află azi satul Crişan, este un canal săpat în secolul al 19-lea pentru scurtarea şi uşurarea navigaţiei.

-deasemenea, braţul Sf. Gh. se vărsa printr-o deschidere aflată mai la nord de cursul actual – din care azi a rămas un lac. Acesta, după specialistul N. I. Petrescu, a format iniţial un grind, pe care, mai târziu apele l-au spart şi au creat astfel ieşirea actuală. Cu mare probabilitate, cel vechi a continuat să mai existe o periadă, fiind unul din acele braţe foarte mici menţionate de Strabon.

Dacă, prin urmare, cele două grinduri amintite erau în antichitate insuliţe la vărsare, înseamnă că partea lor estică era fie chiar la mare, fie, oricum, în apropierea ei, ceea ce demonstrează că linia ţărmului era cu 15 până la 20 km. mai în interior decât azi, dar în continuarea ţărmului care vine dinspre nord.

Încă un lucru pe care trebuie să-l avem în vedere este acela că suprafaţa apelor era mult mai mare şi mai compactă decât astăzi, nu din pricină că nivelul mării ar fi fost altul, ci din aceea că depunerile aluvionare erau mult mai puţine. Strabon şi Polybios sunt cei care atestă ritmul rapid al înnămolirii. Bineînţeles că el nu a afectat

semnificativ marea însăşi, dar este de presupus că a schimbat mult faţa Deltei din antichitate şi până acum.

O altă regiune care se deosebea mult de ceea ce ştim noi astăzi, şi a cărei formă veche ne-a fost înfăţişată de autorii antici, este cea a lacului Razelm şi a celor învecinate. Lacurile Goloviţa, Zmeica şi Sinoe nu existau când a fost fondată Istria, astfel încât Halmyris era de fapt partea nordică a Razelmului de azi, care, în funcţie de locurile din care pornim, are o circumferinţă între 52 şi 60 km, mai apropiată de cele 63000 mp. (42 km) date de Plinius. Partea lui sudică precum şi celelalte trei lacuri mai mici de azi erau doar o lagună închisă de bancul pe care îl aminteşte Polybios, pe linia actuală a grindului Chituc, poate întreruptă din loc în loc. Dacă morfologia acestei regiuni era, în mare, cea reconstituită aici, înseamnă că gura Hieron trebuie să fi fost, cum spune Ptolemeu, dar împotriva descrierii lui Strabon, aceeaşi cu Peuke şi se vărsa în Razelm (Halmyris), iar braţul Sf. Gheorghe de astăzi se numea în antichitate Narakion.

Scrisul la Daci

Filozoful **Platon** (422 - 347 i.Hr.) scrie ca **Socrate**, un trac intelept, spunea discipolilor sai ca " niste table triunghiulare de arama" au fost aduse de " fecioarele hiperboreene" la Delos (insula in Marea Egee).

Aceste table erau scrise si aveau un continut religios: " Dupa ce s-a despartit de trup, sufletul se duce" in regatul lui Hades pentru judecata (vezi Victor Kernbach. **Dictionar**, p. 335- 336).

Se stie ca hiperboreenii locuiau in nordul Dunarii (si Marii Negre). Deci le erau cunoscute minele metalice, aurifere,dar si Baia de Arama. Elementele din aceasta doctrina spirituala sunt zalmoxiene. Cronicarul **Iamblichos** (+335 d.Hr.) spunea ca **Zalmoxa** tracul "le-a intocmit legile" si "le-a scris" aceste legi, motiv pentru care poporul sau l-a socotit mai tarziu "cel mai mare dintre zei" (Fontes II,19). Un adevar care trebuie pe deplin acceptat de cercetatori este ca elevii scolii zalmoxiene au continuat instruirea generatiilor urmatoare si au creat oameni de cultura.

Epigramistul **Martial** (40-104 d.Hr.) scrie ca **Cezar**, la un moment dat, *" desface ordinele asternute pe pergament de capetenia dacilor"*- **verba ducis Daci chartis mandate resignas** (Alex. Busuioceanu,Zalmoxis,55-56).

Este clar faptul ca dacii cunostea scrisul si romanii cunosteau limba dacilor pe care si ei o vorbeau.

